

Sisukord

Terminid – mis peitub sõnade taga?	2
Eelarvamused seksuaalvähemuste kohta	4
Meedia roll stereotüüpide kujundamisel	8
Kust tuleb seksuaalne orientatsioon?	9
Mida peab teadma LGB noorte kohta?	12
LGB noorte tajutud probleemid	13
Mida LGB noored näevad lahendustena?	14
Mis on homovaenulikkus ehk homofobia?	15
Homovaenuliku käitumise näited	17
Sõnakasutus ja naljad	19
Mida homovaenuliku käitumisega ette võtta?	20
Kuidas käituda, kui kolleeg on homofobne?	22
Mis on transfoobia?	23
Mida ütlevad Eesti riiklik õppekava ja ainekavad?	24
LGBT teemade käsitlemine ainetundides	30
Mida õpetaja teha saab? Kontrollnimekiri	33
Millised lahendused on kasutusel mujal riikides?	34
Mida ütlevad Eesti seadused?	38
Kuhu Eestis abi saamiseks pöörduda?	40
Kasutatud kirjandus	42
Koolitajate kontaktid	43

Terminid – mis peitub sõnade taga?

Gei

Mees, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet meeste vastu ja eelistab neid partneritena. Vahel kasutatakse seda sõna üldnimetusena nii homoseksuaalsete meeste kui naiste kohta.

Lesbi

Naine, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet naiste vastu ja eelistab neid partneritena.

Biseksuaal

Naine või mees, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet nii naiste kui meeste vastu.

LGBT

Lühend, mis tähistab lesbisid, geisid, biseksuaale ja transinimesi.

Hetero

Naine või mees, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet vastassoost inimeste vastu.

Seksuaalne orientatsioon

Seksuaalne eelistus, nt heteroseksuaalsus, homoseksuaalsus, biseksuaalsus.

Homoseksuaalsus

Emotsionaalne ja seksuaalne tõmme samast soost inimeste vastu.

Biseksuaalsus

Emotsionaalne ja seksuaalne tõmme nii meeste kui naiste vastu.

Seejuures ei pruugi need tunded olla mõlema soo vastu võrdväärselt tugevad. Biseksuaalne inimene võib vastu võtta otsuse olla intiimsuhtes vaid ühe kindla soo esindaja või esindajatega, kuid määratleda end sellegi poolest biseksuaalina.

Heteroseksuaalsus

Emotsionaalne ja seksuaalne tõmme vastassoost inimeste vastu.

Kapist välja tulemine

Oma seksuaalse orientatsiooni või sooidentiteedi avalikustamine teistele inimestele. Kapist välja tulemine on LGBT inimeste jaoks oluline sündmus, milleni jõudmine eeldab tavaliselt pikka eneseanalüüsi ning iseenda identiteediga leppimist. Seksuaalsest orientatsioonist või sooidentiteedist rääkimine võib olla väga raske. Kardetakse negatiivset vastukaja, solvanguid või hülgamist lähedaste poolt. Kapist välja tulemine on protsess, mille käigus elatakse läbi erinevaid faase alates eitamisest kuni enesega leppimiseni.

Gay Pride (paraad)

1969. aastal New Yorgis geide ja lesbide vabastusliikumisest alguse saanud iga-aastane üritustesari, mis leiab aset paljudes kohtades maailmas. Üritus juhib tähelepanu homoseksuaalsusega seotud erinevatele probleemidele ja lõpeb enamasti värvika paraadiga.

Homofobia (homovaenulikkus)

Tugev negatiivne tunne, mõnikord ka viha lesbide, geide ja bide suhtes; võib väljenduda nii halvustavas hoiakutes kui vaenulikus või vägivaldses käitumises.

Heteronormatiivsus

Eeldus, et inimesed jagunevad meesteks ja naisteks, kellel on elus selged, looduse poolt antud rollid. Heteronormatiivsuse järgi on heteroseksuaalsus ainus normaalne seksuaalne orientatsioon, mistõttu peetakse normaalseks seksuaalseid ja abielulisi suhteid vaid vastassugupoolega.

Bioloogiline sugu

Sugu, mis on määratud inimese suguelunditega ja märgitud tema passi. Tavaliselt jaguneb kaheks: mees ja naine.

Sotsiaalne sugu

Sugu, mis pole kaasa sündinud, vaid inimestesse sünnist peale sisse kasvatatud koos vastavate ootuste ja eeldustega naiselike või mehelike käitumisnormide suhtes. Näiteks võib tuua soorollid – naised teevad süüa ja kasvatavad lapsi, mehed teevad karjääri; naised on tundlikud ja emotsionaalsed, mehed on karmid ja ratsionaalsed. Sellised soorollid ja -stereotüübid mõjuvad paljudele meestele ja naistele väga piiravalt; nende rikkumine või nendest üleastumine võib ühiskonnas tuua kaasa halvaksapanu.

Sooidentiteet

Inimese enda määratletud ja tajutud sugu; võib olla naine, mees, ei kumbki, midagi nende kahe vahepealset ja nii edasi.

Transsooline

Mees või naine, kelle bioloogiline sugu ja sooidentiteet on omavahel vastuolus ning kes võib soovida jäädavalt muuta oma bioloogilist sugu ja väliseid sootunnuseid, et hakata elama vastassoollis. Transsoolised inimesed teevad soovi korral läbi soo korrigeerimise protsessi hormoonteraapia ja kirurgia abil. Soomuutmisele eelneb alati psühholoogiline nõustamine; sellele võivad järgneda soorollijärgsed käitumis- ja suhtluskoolitused.

Transvestiit, ka *cross-dresser*

Mees või naine, kes on rahul oma bioloogilise sooga, samas võtab omaks mõningaid osi vastassugupoole soorollist. Vastassoole omaseid jooni väljendatakse näiteks riietuse või kehakeele kaudu.

Eelarvamused seksuaalvähemuste kohta

Geid ja lesbid võivad muuta oma seksuaalsust, kui nad seda tahavad.

Puuduvad tõendid selle kohta, et geid ja lesbid võiksid muuta oma orientatsiooni - nagu pole see võimalik ka heteroseksuaalide puhul. Kui inimene tunneb ebamugavust oma seksuaalsuse pärast, võib psühhoterapia aidata enesesse suhtumist parandada, kuid mitte seksuaalsust muuta.

Mõned mehed ja naised on geid ja lesbid sellepärast, et nad ei suuda endale leida heteroseksuaalset partnerit.

Uurijate tähelepanekuil on lesbidel ja geidel sama palju suhtlemiskogemusi vastassooga kui nende heteroseksuaalsetel eakaaslastel. Mitmetel geidel ja lesbidel on olnud ka seksuaalkogemusi vastassoo esindajatega.

Lesbid ja geid „värbavad” heteroseksuaale, et neid homoseksuaalseks muuta.

Inimesi ei saa kallutada või ahvatleda homoseksuaalse elustiili poole sugugi rohkem kui heteroseksuaalse poole. Paljud geid või lesbid on saanud oma esimese homoseksuaalse kogemuse oma eakaaslase, sõbra või tuttavaga. Nad väidavad, et kogesid homoseksuaalseid tundeid juba enne esimest seksuaalset kontakti.

Homoseksuaalsus on haigus.

Homo- ega biseksuaalsus ei sisaldu üheski rahvusvahelises haiguste klassifikatsioonis. Teadlaste hulgas puudub konsensus selle kohta, miks inimesel on heteroseksuaalne, biseksuaalne või homoseksuaalne orientatsioon. Kuigi paljud uuringud on tegelenud geneetiliste ja hormonaalsete põhjuste ning kasvatuslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste mõjude uurimisega, pole ühegi uuringu tulemused lubanud kindlalt väita, et seksuaalne orientatsioon on tingitud just ühest või mitmest mainitud tegurist.

Seetõttu peetakse orientatsiooni paljude eri põhjuste ja mõjude keeruliseks kombinatsiooniks. Oluline on meeles pidada, et nii hetero-, homo- kui biseksuaalsed inimesed ei taju seksuaalset orientatsiooni valikuna, vaid see on osa nende identiteedist.

Tegu on lihtsalt pedofiiliaga.

Tuleb eristada, et samast soost lastele suunatud seksuaalse huvi puhul on tegemist pedofiiliaga, mitte homoseksuaalsusega. Seejuures ohvrid ei kujune homoseksuaalideks, kui neil puuduvad selleks eeldused. Pedofiilide hulgas on protsentuaalselt heteroseksuaale oluliselt rohkem kui homoseksuaalseid inimesi.

Geide ja lesbide lapsed muutuvad samuti homoseksuaalseks.

Senised uurimused pole avastanud homoseksuaalidest vanemate laste seksuaalse orientatsiooni erinevusi traditsioonilises perekonnas kasvanud laste omast. Tuleb ka meeles pidada, et homoseksuaalsed lapsed kasvavad enamasti heteroseksuaalidest vanematel.

Homoseksuaale on võimalik välimuse järgi ära tunda.

Naiseliku gei ja meheliku lesbi imago on tekkinud meedia, komöödiafilmide ja anekdootide mõjutusel. Nii nagu pole tüüpilist heterot, pole ka tüüpilist geid. Tuleb meeles pidada, et kuna geisid ja lesbisid ei ole võimalik välimuse järgi ära tunda, siis ei tohiks teha ennatlikke järeldusi inimeste seksuaalse orientatsiooni kohta.

Geide ja lesbide jaoks on suhtes kõige tähtsam seksuaalvahekord.

Nii nagu paljude heteroseksuaalide puhul, on ka homoseksuaalses suhtes enamasti tegemist

armumise, armastamise, hoolimise ja üksteise usaldamisega.

Samas võiks koolis arvestada, et kui arutatakse heteroseksuaalset seksuaalvahekorda, siis tuleks pöörata ka tähelepanu homoseksuaalsele seksuaalvahekorrale, sh turvaseks.

Noored on tolerantset.

Homofobia on levinud noorte meeste hulgas, sest nende jaoks on oluline tugeva mehe rolli kehtestamine. Samuti tunnevad nad selleks väga suurt survet ka oma eakaaslastelt. Homofobia on levinud ka spordis, sõjaväes ning üldistatult keskkondades, kus on tegu ühiskonna poolt peale surutud tugevate soorollidega.

Sellises keskkonnas üles kasvanud noortel, kes ühtlasi on ka homoseksuaalsed, on raske oma seksuaalsusega leppida ning nad võivad sellega võitlemiseks või teistele oma heteroseksuaalsuse tõestamiseks käituda ise homofobseina.

Piibel ütleb üheselt, et homoseksuaalsus on patt.

Sajandite jooksul on kasutatud Piiblit mitmete gruppide rõhumise õigustuseks. Osad usulahud on võtnud omaks uskumuse, et õigustades homoseksuaalsust või lubades LGBT inimesi kirikusse, kirik hävineb. Tänapäevaks on paljudes riikides nii üksikuid kirikuid kui ka terveid usulahke, kes tervitavad oma kogudustes LGBT liikmeid ning ei näe selles mingit pattu. Samuti on mõned riigid, kus on lubatud ka kiriklik laulatus samasoolistele paaridele, nt lähimatest Rootsi ja Norra. Eestis tegutseb ka organisatsioon Geikristlaste Kogu, mis on homoseksuaalseid kristlasi liitev kiriklikult ja poliitiliselt sõltumatu mittetulunduslik ühendus, mille eesmärk on seksuaalvähemustele võrdse kohtlemise taotlemine ja võrdsete võimaluste tagamine ühiskonnas ning usulistest ühendustes.

Miks te peate selle välja ütleva, et te olete lesbid, geid või bid?

Kapist välja tulek hõlmab oma seksuaalsuse tunnistamist endale, sõpradele, vanematele jne. Igapäevases vestluses ei olda harjunud kuulma, et keegi räägib vabalt oma samasoolisest elukaaslasest või temaga ühistest ettevõtmistest ning seda võidakse inimesele ette heita. Uuringud näitavad, et koolikeskkonnas julgeb ainult viiendik LGB noortest kapist välja tulla, sest pole piisavalt julgust või kardetakse kiusamise ohvriks langemist. Kui noor julgeb kapist välja tulla, näitab see tema küpsust ning enesega hakkama saamist, seda tuleks tunnustada ning tagada vajalik tugi.

Kas poistest ja tüdrukutest, kes lapsepõlves ei vasta päris täpselt soorollist tulenevatele ootustele, saavad alati geid või lesbid?

Täiskasvanud geid on palju altimad tunnistama tagasi mõeldes, et olid lapsepõlves mitte ehk kõige tüüpilisemad poisid. Samas uurimused on näidanud, et täiskasvanud, keda lapsepõlves iseloomustati kui mittetraditsioonilisi poisse, ei ole enamuses siiski geid. Poisilike tüdrukute juures pole aga seost lesbiidentiteediga üldse suudetud tuvastada.

Aga kooliajal oli ta küll ju nii tubli õpilane ega tegelenud üldse „selliste“ asjadega...

On täheldatud, et paljud LGB noored on koolis väga hea õppeedukusega ega paista üldse silma. Samas ei ole hea õppeedukus seotud ei seksuaalsuse ega LGB noortel ka enesehinnanguga. Mõned LGB noored nõ uputavad end õppimisse, hobidesse, muusika või spordiga tegelemisse ning soovivad neis saada parimaiks, et omada kontrolli teatud eluvaldkondade üle. Nad soovivad enda seksuaalsusega seotud saladust hoida ja peita ning kinnitada endale, et on vähemalt milleski head. Sellise käitumise pikemad tagajärjed on depressioon ning pidev häbi- ja väärtusetuse tunne.

Ma ei saa koolis LGBT teemat käsitleda, sest lapsevanemad ei lubaks seda.

Esiteks võiks silmas pidada, et lapsevanemad ei ole suure tõenäosusega teemakohase käsitlusega ise kokku puutunud ning neil võiks olla samasugune võimalus diskussiooniks nagu ka õpilastel. Lapsevanemad tunnevad hirmu oma laste pärast, nad kardavad ning võivad arvata, et see on ohtlik

teema, mille eest peaks hoopiski lapsi kaitsma. Samuti võivad nad karta, et kui teemat käsitleda, siis selle tulemusena võib ka nende laps hakata geiks või lesbiks.

Õpetaja võiks silmas pidada, isegi kui see ei lähe tema enda vaadetega kokku, et selles dialoogis lapsevanematega peab ise võtma rolli, kus igal sammul väljendatakse vähemalt neutraalset hoiakut LGBT inimeste suhtes, eriti laste juuresolekul. Peaks proovima pidada läbirääkimisi lähtudes üldinimlikest väärtustest ning kodanikuvastutusest.

Meie koolis geisid ja lesbisid ei ole.

Igas klassis võib olla 1-2 geid või lesbit. Koolis ei pruugi õpilased oma seksuaalsest orientatsioonist rääkida ning seetõttu võib jääda mulje, et koolis geisid ja lesbisid ei ole.

Homoseksuaalsus on oht pereväärtustele.

Geid ja lesbid toetavad oma perekondi täpselt samuti nagu ka heterod. Sageli võib täheldada geide ja lesbide hulgas ühiskonna negatiivsete hoiakute tõttu perekonna kõrgemat väärtustamist.

Samas võib ära tuua negatiivse aspektina hoopis, et LGB noori võidakse oma perekonnast välja heita ning seda teevad enamasti konservatiivsed heteroseksuaalsed paarid.

Õige perekond on ema-isa ja kaks last.

Eestis elab väga erinevaid perekondi. Perekonda ei tee perekonnaks mitte ema-isa ja kaks last, vaid inimestevaheline austus, hoolimine, toetus ja väärikus. Meil on üksikvanematega pered, vanavanematega pered, samast soost vanematega pered, kärgrpered. Need pered on kõik väärtuslikud. Eesti seadusandlus ei defineeri, mida perekond tähendab. Oluline on ka teada, et Euroopa Inimõiguste Kohus on 2010. aastal otsustanud, et stabiilses kooselus samasooline paar on perekond (vt Schalk ja Kopf vs Austria, nr 30141/04).

Miks peaks koolis homoseksuaalsust käsitlema?

Peamine põhjus koolis homoseksuaalsuse käsitlemiseks on suurendada mitmekesisuse mõistmist, vähendada kitsarinnalisust ning luua alus kõigi õpilaste tervele ja terviklikule arengule.

On tehtud ka uurimusi, mis näitavad, et rohkem kui 80 % noori peab seksuaalsuse ning suhete käsitlemist samaväärselt või isegi rohkem oluliseks kui kõiki teisi aineid, mida koolis õpetatakse.

Õpilased soovivad paremaid teadmisi, et tasakaalustada meediat ja sõpradelt saadud teadmisi.

Lisaks võiks ka silmas pidada, et täielikum ja ausam käsitlus on mõjusam kui tsenseeritud. Õpilaste küsimusi seksuaalsuse teemal ei tasu ignoreerida või vaigistada, sest ei saa ignoreerida maailma, milles me elame.

Riiklik põhikooli ja gümnaasiumi õppekava on üles ehitatud inimõiguste, sallivuse ja solidaarsuse õpetamisele. Õppekavas rõhutatakse, et kõiki õpilasi tuleb kohelda „eelarvamusteta, õiglaselt ja võrdõiguslikult, austades nende eneseväärikust ning isikupära”, samuti tuleb hoiduda „õpilaste sildistamisest”.

Kas meedia ei räägi homoseksuaalsusest juba piisavalt, et me peame seda ka koolis käsitlema?

Meediakajastus on just esimene põhjus, miks peaks koolis seksuaalsust käsitlema. Õpetajad saavad parandada või täpsustada seda pilti, mille õpilased on saanud filmidest, televisioonist, ajakirjadest ning popmuusikast. LGBT käsitlus ning just pildimaterjal on meedias tihti liialdatud, vastuolusid rõhutav ning väga stereotüüpne.

Kui homoseksuaale on nii vähe, siis miks peab seda teemat koolis käsitlema?

LGB noored saavad loomulikult esmaselt kasu, kui teemat korrektselt koolis käsitletakse ning tegeletakse ka kiusamise küsimustega. See võib aidata LGB noortel end aktsepteerida ning vähendada nende hirne ning häbi. Samas on see täpselt sama oluline iga õpilase jaoks, olgu ta hetero, gei, lesbi või bi. Enamusele on vajalik arusaam, kuidas ühiskonnas kehtestatakse normid,

kuidas kaitsta vähemusgrupe ning lisaks saada vastused oma küsimustele. Homoseksuaalsuse käsitus koolis aitab kõigi õpilaste arengule kaasa. Samuti on uurimused näidanud, et laiem seksuaalsuse käsitus lubab õpilastel end rohkem koolis emotsionaalselt ning ka füüsiliselt nt riietuse kaudu väljendada ning rõhutatud maskuliinsus väheneb.

Kas kõik ajaloolised isikud on nüüd järsku geid ja lesbid?

Ajalooliste suurkujude seksuaalsust, eriti varasemate kui kahekümnenda sajandi omade, on teinekord tõesti raske kategoriseerida. Nii palju kui LGBT inimesed, nagu ka teised vähemused, sooviksidki suurkujusid enda omaks nimetada, peavad õpetajad olema oma käsitluses täpsed. Samas ei pea suurkujude seksuaalsust ära lahterdama või hoopiski käsitluseta jätma, võib välja tuua erinevaid seiku nende elulugudest, mille alusel arvatakse, et tegu võis olla homo- või biseksuaalse inimesega. Samuti tuleb silmas pidada, et homoseksuaalsus kui termin võeti kasutusele alles 19. sajandi teises pooles.

Vanemad õpetajad ei peagi seda teemat käsitlema, see ju keeruline ja tänapäevane teema.

Iga õpetaja peab olema võimeline ära tundma ning julgema homofoobsele ja seksistlikule käitumisele vastu astuda. Vanemat õpetajat ei saa küll otseselt sundida seda teemat ise käsitlema, aga seda eirata ka ei saa. Et õpetaja tunneks ennast paremini selles kontekstis, tuleb võimaldada koolitusi ning materjale ja olla neile õpetajatele abiks. Samuti võib mõelda külaliste kutsumisele, kes homoseksuaalsuse teemat ise käsitleksid.

Allikad:

Lipkin, A. *Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools*. Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

Raudsepp, A., Kotter, L. *Homoseksuaalsus*. Juhend õpetajatele ja noortenõustajatele. Tallinn, 2002.

Meedia roll stereotüüpide kujundamisel

Inimese isiklik arusaam soorollidest ning seksuaalsuhetest kujuneb ühiskonna ja kasvatus mõjul. Koolis pakutaval formaalsel kasvatusel on teatavad eelised võrreldes mitteformaalse haridusega (nt sõbrad, meediakanalid, vanemad). Kooli seksuaalkasvatus peaks lähtuma üheselt õppekavast ning olema kõigile õpilastele võrdselt kättesaadav. Massimeedia käsitus inimese seksuaalsusest kaldub tihti liialdustesse ning on moonutatud, seepärast on eriti oluline, et koolist saadav info oleks neutraalne ja tasakaalustatud. Seksi ning intiimsuhete kujutamine on jõudnud hilisõhtutel näidatud filmidest päevastesse saadetes ning lapsed ja noored näevad meedia vahendusel enamasti suhtemudeleid, mis võivad tegelikust elust üsna palju erineda – seda ka heteroseksuaalsete suhete osas.

Otsides teavet seksuaalsuse kohta, kohtab teismeline ka pornograafilise sisuga teavet. Pornograafilised materjalid võivad tekitada teismelistes raskusi reaalsete ja mittereaalsete inimsuhete eristamisega. Need materjalid sisaldavad eriti just meeste mõeldud pilte naistest, keda näidatakse sageli objektide (toodetena); tihti võib näha ka omavahel hullavaid naisi.

Tasakaalustatud info puudumine meedias tingib olukorra, kus noored, kes on paljuski meedia sihtgrupp, on mõjutatud meedia pakutavatest soosterotüüpidest – poisid tahavad tunda ennast n-ö *macho*'dena ega soovi olla "nõrgad", tüdrukud aga keskenduvad üha enam välise "naiselikkuse" loomisele (sh kõhnumine, rindade suurendamine jms), et vastata meedia loodud "ideaalse naise" nõuetele.

Massimeedia, sh ka muusikatööstus, on sidunud homoseksuaalsuse omakorda vastuolude ning kannatustega. Lesbi- ja geinoorteni jõuavad need kahjulikud pildid ning uurijad on selgeks teinud, et noored tunnevad sellest lähtuvalt isolatsiooni ning võtavad omaks negatiivsed hoiakud enda suhtes ning võivad seda välja elada ennast kahjustava käitumisena.

Meediaga käib kaasas ka päevakajaliste temade üle arutlemine. Kuigi käsitus võib olla tasakaalustatud ja positiivne, siis võivad noored hoopiski rohkem tähele panna ümbritsevate inimeste homofoobseid kommentaare. Õpilased ootavad ning on väga tähelepanelikud nii vanemate, õpetajate kui eakaaslaste kommentaaride suhtes, mis öeldakse neile olulistel või isegi provokatiivsetel temadel. LGBT noored ootavad väga vanemate ning õpetajate heakskiitu, sest võivad näha ja lugeda väga negatiivseid juhtumeid mujalt maailmast.

Meedia kallutatud käsitus ei kahjusta ainult vähemuste minapilti, vaid mõjub ka enamustele:

- Enamus saab kinnitust oma paremusest ning hakkab seda kinnitavalt ka käituma.
- Tekivad eeldused, et vähemustega ei ole midagi ühist.
- Valearvamused, mille kohaselt vähemused tunduvad lihtsalt imelikud ning seetõttu võib nad kõrvale jätta.
- Tekitab hea võimaluse psühholoogiliseks distantsiks vähemustest, mis omakorda teeb kergeks vägivalla ja vihkamise.

Koolis tuleb leida aega, et rääkida noortega seksuaalsest küpsemisest, soostereotüüpidest ja meedia mõjust. Seksuaalkasvatus saab siin kaasa aidata soostereotüüpide päritolu selgitamisel ja noorte vaba valiku ja otsustusõiguse toetamisel. Läbi selle saame anda noortele võimaluse tervele ja informeeritud seksuaalsele arengule.

Allikas: Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K. *Seksuaalkasvatus I ja II kooliaste* Õpetajaraamat. 2005
Lipkin, A. *Understanding Homosexuality, Changing Schools*. 2001

NB! „Voice OUT õppematerjalid. Homofobia vastu võitlemine läbi aktiivse kodaniku- ja meediaõppe“ pakub mitmeid meetodeid meedia analüüsimiseks.

Kust tuleb seksuaalne orientatsioon?

Teadlaste hulgas puudub konsensus selle kohta, miks inimesel on heteroseksuaalne, biseksuaalne või homoseksuaalne orientatsioon. Kuigi paljud uuringud on tegelenud geneetiliste ja hormonaalsete põhjuste ning kasvatuslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste mõjude uurimisega, pole ühegi uuringu tulemused lubanud kindlalt väita, et seksuaalne orientatsioon on tingitud just ühest või mitmest mainitud tegurist.

Seetõttu peetakse orientatsiooni paljude eri põhjuste ja mõjude keeruliseks kombinatsiooniks.

Oluline on meeles pidada, et nii hetero, homo- kui biseksuaalsed inimesed ei taju seksuaalset orientatsiooni valikuna, vaid see on osa nende identiteedist.

1973. aastal eemaldas Ameerika Psühhiaatria Assotsiatsioon homoseksuaalsuse „Vaimsete häirete diagnostilisest ja statistilisest käsiraamatust“ (DSM, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders).

Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon **seksuaalset orientatsiooni häirena ei sisalda.**

Lisainfo Sotsiaalministeeriumi kodulehel: <http://www.sm.ee/index.php?id=771>

Homoseksuaalsus pole Eesti Vabariigi ajal olnud kunagi juriidiliselt karistatav. NSVLi kuulumise ajal oli kriminaalkoodeksis §118, mis keelustas meestevahelise seksuaalvahekorra.

Kui Eesti taasiseseisvus, muudeti enne põhiseaduse jõustumist (03.07.1992) ka kriminaalkoodeksit (01.06.1992), kust jäeti välja homoseksualismi käsitlev paragrahv.

Seksuaalse identiteedi kirjeldamine

Tänaseks on uuringud tõestanud, et inimese seksuaalsus ja seksuaalne orientatsioon ei ole tingimata ajas ja ruumis muutumatud.

Sellisest arengust kõneldes viidatakse enamasti neljale autorile, kes on loonud meetodid seksuaalse identiteedi kirjeldamiseks:

- Kinsey skaala
- Kleini seksuaalse orientatsiooni tabel
- Stormsi seksuaalsuse teljestik
- Mitmemõõtmeline seksuaalsuse skaala

Kinsey skaala (The Kinsey Scale)

1948. aastal pakkus Alfred Kinsey välja seitsmepunktise seksuaalse käitumise skaala:

0 = üksnes heteroseksuaalne

1 = valdavalt heteroseksuaalne, juhuslikult homoseksuaalne

2 = valdavalt heteroseksuaalne, aga rohkem kui juhuslikult homoseksuaalne

3 = võrdselt hetero- ja homoseksuaalne

4 = valdavalt homoseksuaalne, aga rohkem kui juhuslikult heteroseksuaalne

5 = valdavalt homoseksuaalne, juhuslikult heteroseksuaalne

6 = üksnes homoseksuaalne

Alfred C. Kinsey küsitles 1940. aastatel ligi 20 000 ameeriklast kahe seitsmepunktise skaala järgi, millega fikseeriti nii seksuaalkäitumine kui erootilised tunded.

48%-l küsitletud meestest oli oma elu jooksul kas või üks homoseksuaalne kontakt. 25%-l meestest oli 16. ja 55. eluaasta vahel mitu homoseksuaalset kontakti, 18%-l oli vähemalt kolme aasta jooksul võrdne arv homo- ja heteroseksuaalseid kontakte, 10% elas eranditult homoseksuaalset elu vähemalt kolme aasta jooksul, 4% aga kogu elu vältel.

Need arvud vapustasid USA-d, sest ilmnas, kui sageli tegelikult homoseksuaalsed suhted ja homoerootilised tunded esinevad. Teiseks tuli välja, et tihti ei ühti inimeste seksuaalkäitumine ja nende erootilised tunded, mis tähendab, et inimene tahab üht, aga teeb teist, kusjuures tema soovid ja käitumine võivad olla elutee eri etappidel erinevad. Ülioluline oli ka tema järeldus, et homo- ja heteroseksuaalsed inimesed pole erinevad olendid, vaid nad kõik on lihtsalt inimesed, kelle hetero/homoseksuaalsuse aste on erinev.

Seetõttu ongi hakatud rääkima orientatsioonist vähem kui püsivast nähtusest, mis ajas ja ruumis ei muutu.

Kleini seksuaalse orientatsiooni tabel (The Klein Sexual Orientation Grid)

Seksuaalse orientatsiooni tabel arendati sooviga mõista paremini inimese seksuaalsuse, emotsioonide ning käitumise mitmekesisust. Klein arvas, et Kinsey skaala oli kasulik teatud tasemeni, kuid oli murelik, sest leidis, et seksuaalne identiteet on palju enam kui see, kellega keegi intiimsuhtes on. Samuti lisas ta ajadimensiooni, tunnustamaks, et seksuaalne identiteet võib muutuda.

Mida aga Kleini seksuaalse orientatsiooni tabel teeb, on see, et ta avab meie mõtlemise ning paneb loobuma seksuaalse identiteedi kindlatest definitsioonidest. Selle asemel paneb mõtlema seksuaalsest identiteedist kui mitmekihilisest nähtusest.

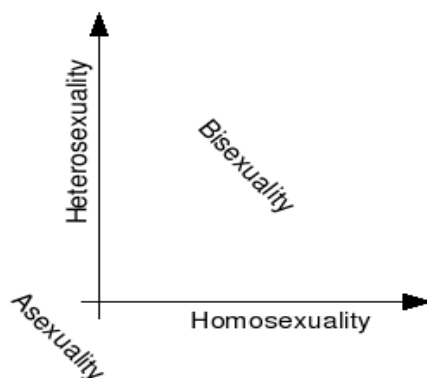
Omadus	Minevik	Olevik	Ideaal
Seksuaalne külgetõmme			
Seksuaalne käitumine			
Seksuaalsed fantaasiad			
Emotsionaalsed eelistused			
Sotsiaalsed eelistused			
Eneseidentifitseerimine			
Elustiil			

Stormsi seksuaalsuse teljestik (The Storms Sexuality Axis)

Michael Storms uuris seksuaalsust ning erootilisi fantaasiad ning ta leidis samuti Kinsey skaalast probleeme. Storm tahtis ka eristada biseksuaalsuse ning aoseksuaalsuse. 1980. aastal pakkus ta välja

uue seksuaalsuse skaala, kasutades selleks koordinaatteljestikku:

Teljestik ei ole aga jällegi ideaalne kajastamaks seksuaalsust ning seda on väga palju kritiseeritud,

sest see paigutab aseksuaalsuse nõ negatiivsesse valikusse ning seejuures veel eristab selle täielikult teistest seksuaalsuse vormidest. On võimalus olla samal ajal aseksuaalne ning kasutada enda identifitseerimiseks üks kõik millist teist seksuaalset identiteeti ning teljestik seda ei kajasta.

Mitmemõõtmeline seksuaalsuse skaala (The Multidimensional Scale of Sexuality)

Proovimaks võtta arvesse kõiki eelnevaid skaalaid pakkus Larry Kurdek välja mitmemõõtmelise seksuaalsuse skaala. See avaldati 1990. aastal ning see kinnitab mõtet, et inimese seksuaalne orientatsioon võib aja jooksul muutuda.

Lisalugemist:

„Kapiuksed valla. Arutlusi homo-, bi- ja transeksuaalsusest”. MTÜ Eesti Gei Noored, 2010

Igor Kon. „Kuuvalgus koidikul. Omasooarmastuse palged ja maskid”. Kirjastus Ilo, 2004

Mida peab teadma LGB noorte kohta?

1. Kõige levinum iga, mil noored oma homo- või biseksuaalsest orientatsioonist teadlikuks saavad, on 12.

2. Kõige levinum iga, mil noored oma homo- või biseksuaalsust teise inimesega jagavad, on 17 – keskmiselt 5 aastat pärast endas selgusele jõudmist.

3. Keskmiselt on igas klassis (30 õpilast) **1-2 LGB õpilast**.

4. **Enam kui pooli LGB õpilasi** on kaasõpilaste poolt halvustatud; **40%** on ähvardatud. Halvustatakse ja ähvardatakse vahetult suheldes, Interneti vahendusel (kirjad, suhtluskanalid) ja telefoni teel.

5. **Veerandit LGB õpilastest** on kaasõpilaste poolt füüsiliselt ähvardatud, sh ähvardused peksta anda, tappa, asjad ära võtta jm.

6. **Üks viiest LGB õpilasest** on koolist puudunud kartuses saada viga oma seksuaalse identiteedi tõttu.

7. **5 % LGB õpilastest** jätaavad kooli pooleli seoses sellega, kuidas neid nende seksuaalse identiteedi tõttu koheldakse.

8. **LGB noorte hulgas** on enesetappude sooritamise protsent oluliselt kõrgem kui teiste noorte hulgas. Samuti esineb rohkem enesevigastamist. Esimene enesetapukatse tehakse keskmiselt 17-aastaselt, esimene enesevigastamine keskmiselt 16-aastaselt.

9. **Viiest õpetajast neli** on teadlikud homovaenulikust halvustamisest ja ähvardamisest. Kümnest õpetajast üheksa toovad asjakohaste eeskirjade ja juhendite puudumise takistuseks teemaga tegelemisel.

10. Koolides, mis on selgelt väljendanud, et homovaenulik halvustamine ja kiusamine on vale, on LGB noortel 60 % suurem tõenäosus kiusamisega mitte kokku puutuda.

Allikas: GLEN (Gay and Lesbian Equality Network, Iirimaa)

LGB noorte tajutud probleemid

- halvustamine ja mõnitamine koolis, kogukonnas ja mujal, ka kodus
- isolatsiooni jäämine, üksindus
- negatiivsed hoiakud
- seksuaalsuse ja peremudelite kitsas käsitus koolis (inimeseõpetus, perekonnaõpetus, ühiskonnaõpetus), mis ei hõlma LGB noori
- ebaturvaline koolikeskkond
- hirm tõrjumise ees
- „kapist välja tulemine“ ja sellega kaasnevad hirmud
- hirm perekonnale rääkida
- sõprade toetuse puudus
- madal enesehinnang negatiivsete hoiakute ja hinnangute tõttu ühiskonnas nende seksuaalse identiteedi kohta
- alkoholi ja mõnuainete kuritarvitamine, mis võib sageli olla „abivahendiks“ madala enesehinnangu ja pingeliste igapäevaolukordadega hakkama saamisel
- internaliseeritud homofobia
- depressioon
- diskrimineerimine
- müüdid ja stereotüübid

Allikas: „More Than a Phase. A resource guide for the inclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender learners”. Pobal – Supporting Communities (Iirimaa)

Mida LGB noored näevad lahendustena?

LGB noored soovivad järgmiseid põhimõtteid ja tegevusi inimestele, kes töötavad haridusametites selle nimel, et sealne keskkond oleks turvaline, kaasav ja hooliv:

- pidage meeles, et kõik inimesed pole heteroseksuaalsed ja kõikide laste/noorte vanemad ei ole heteroseksuaalsed
- olge mõistev noorte tunnete suhtes – võtke neid tõsiselt, ärge tehke pealiskaudseid nalju, olge avatud ja ärge vihjake, et „see on vaid lühiajaline faas”
- näidake LGB inimesi ka positiivses valguses, ärge rääkige neist vaid kui probleemist
- rääkige seksuaalsest orientatsioonist, inimõigustest, demokraatiast ja sallivusest vastavates ainetundides (inimeseõpetus, perekonnaõpetus, ühiskonnaõpetus; samuti kirjanduses, ajaloos, keeletundides jm)
- suhetest rääkides öelge julgelt, et osadele inimestele meeldivad nendega samast soost inimesed; ärge piirduge alati vaid mehe-naise suhetest rääkimisega
- tehke kättesaadavaks info turvalise seksuaalkäitumise kohta
- tegelege homovaenuliku käitumisega (mõnitamine, halvustamine, kiusamine, vägivald) – väljendage oma toetust LGB noortele, täiendage koolikiusamise ennetamiseks mõeldud dokumente (kooli kodukord) viidetega LGB noortele ja homovaenulikule kiusamisele
- eneses kahtlemise ja „kapist välja tulemise“ protsessid on keerulised ja nõuavad inimeselt vaprust – arvestage seda, kui selliste olukordadega kokku puutute
- jagage infot ja materjale LGB noorte ja samasooliste suhete kohta kõikidele noortele – nii ei pea keegi info saamiseks ennast LGB noorena identifitseerima
- arvestage sellega, et kui te räägite LGB teemadel tunnis, siis võib tekkida vaenulikke kommentaare – olge selleks valmis ja reageerige
- jälgige, et religiooni ei kasutataks ära ettekäändena LGB noorte isolatsiooni jätmisel või nendesse halvustavalt suhtumisel
- püüdke leida LGB noortele võimalus üksteist koolis üles leida (paljudes USA koolides on eraldi grupid, mille eesmärk on toetada LGB noori; lisalugemist: Gay-Straight Alliance Network, <http://gsanetwork.org>)
- kaaluge võimalust kutsuda kooli kohalike geiorganisatsioonide esindajad rääkima
- osalege koolitustel, mis aitavad tõsta teadlikkust LGB, inimõiguste ja sallivuse teemadel

Allikas: „More Than a Phase. A resource guide for the inclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender learners”. Pobal – Supporting Communities (Iirimaa)

Mis on homovaenulikkus ehk homofobia?

Homovaenulikkus ehk homofobia on tugev negatiivne tunne, mõnikord ka viha lesbide, geide ja biseksuaalide suhtes.

Homovaenulik kiusamine tähendab olukorda, kus inimest tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu tõrjutakse, ähvardatakse, solvatakse, alandatakse või rünnatakse. See ei pea alati olema otsene rünnak – ka homovaenulik keelekasutus ja naljad võivad luua homovaenuliku õhustiku, mille mõju tulemusena võib inimene tunda, et teda tõrjutakse, ähvardatakse, solvatakse või alandatakse.

On oluline meeles pidada, et homovaenulikku kiusamist ei koge vaid homo- ja biseksuaalsed inimesed. Vahel võidakse mõnd inimest pidada geiks või lesbiks, kuigi ta seda ei ole, ning ka sellisel juhul võidakse teda kiusata. Põhjuseks võib näiteks olla inimese homo- või biseksuaalne pereliige, samuti see, kui ta teistest erineb või ei vasta traditsioonilistele soostereotüüpidele ehk ei ole „õige“ tüdruk või poiss.

Mis seoses homofobia ja sool?

Homofobia on otseselt seotud soo, soorollide ja -stereotüüpidega ning soolise diskrimineerimisega. Soorollid ja -stereotüübid saavad noortele selgeks juba väga varases lapsepõlves. Paljude noorte jaoks tähendab „geimees“ „meest, kes pole üks õige mees ja kes ei tee asju, mida tõelised mehed teevad“; „lesbi“ tähendab „naist, kes pole üks õige naine ja kes ei tee asju, mida tõelised naised teevad“. Soorollid on kasvades väga olulised ja mõnede noorte, eriti noorte meeste jaoks võimaldab homofobne käitumine tugevdada nende enda mehelikkust ja heteroseksuaalsust neid ümbritsevate inimeste silmis. Sellisel moel võib homofobia osutada kasulikuks tööriistaks noortele, kes püüavad oma kooli sobitada.

Seega on oluline meeles pidada, et homofobset kiusamist ei pruugi kogeda vaid LGB noored. Homofobsed hoiakud ja käitumine on sageli eraldatud tegelikust seksuaalsest orientatsioonist ning seda suunatakse ka näiteks noorte meeste suunas, kes pole piisavalt mehelikud (nt keegi, kes on vaikne, pole sportlik ja kellele meeldib lugemine). Sellistes olukordades võidakse kasutada nii homofobseid kui seksistlikke sõnu: „pede“, „memmekas“, „plika“ jms. Neid sõnu kasutatakse solvamiseks ja noorte meeste mehelikkuse kontrollimiseks, mitte ilmtingimata otseselt nende seksuaalse orientatsiooni solvamiseks. Seega on homofobne käitumine tihti mask, mis pannakse ette reaktsiooniks nendele noortele, kes astuvad väljapoole neile etteantud soorolle selles osas, mida tähendab olla mehelik või naiselik.

Kas geid, lesbit, biseksuaali on võimalik ära tunda?

Ei ole. Igas koolis on LGB noori ja paljud neist ei pruugi stereotüüpidele vastata, ei ole neid ka võimalik ära tunda. Mõnikord võib stereotüüpide tõttu tunduda, et LGB noori on lihtne ära tunda – naiselik poiss või mehelik tüdruk; keegi, kes riietub või räägib viisil, mida peetakse „geidele omaseks käitumiseks“. Need noored võivad, aga ei pruugi homo- või biseksuaalsed olla ning on väga oluline mitte teha ennatlikke järeldusi. Igal noorel inimesel sõltumata nende välimusest, käitumisest ja olekust on õigus turvalisusele ja keegi ei vääri kiusamist.

Paljud noored inimesed tegelevad sellega, et gruppi sulanduda, oma erinevusi varjata ja teiste noortega võimalikult sarnane näida. Need noored võivad kogeda samu probleeme nagu LGB noored. **Ainus õige eeldus on see, et ükskõik milline õpilane võib olla gei, lesbi või biseksuaal. Seda pole võimalik teada ja te ei saa neid otse aidata, kuid homofobia laialdane hukkamõist ja sellega tegelemine kogu koolis aitab kaudselt kõiki noori.**

Allikas:

LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools.* 2009

Homovaenuliku käitumise näited

- hüüdnimede kasutamine kellegi poole pöördumiseks, lähtudes tema seksuaalsest orientatsioonist
- kuulujuttude levitamine inimese seksuaalse orientatsiooni kohta
- ähvardamine, kasutades homovaenulikke sõnu ja väljendeid
- kellegi füüsiline või seksuaalne ründamine tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu
- kellegi tõrjumine mängudest jt tegevustest tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu
- kellelki varastamine tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu või tema asjade rikkumine homofoobsete kirjadega
- e-kirjade, *online* suhtlusvõrgustike, SMS jt tehnoloogiliste lahenduste kasutamine, et kedagi tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu ähvardada või tema kohta kuulujutte levitada
- kellegi „kapist välja toomine“ vanematele, sõpradele või õpetajatele või kapist välja toomisega ähvardamine

Homovaenuliku käitumisega võivad kokku puutuda:

- lesbid, geid, biseksuaalid, transinimesed (õpilased, õpetajad, teised koolitöötajad)
- inimesed, keda peetakse lesbiks, geiks, biseksuaaliks või transinimeseks
- inimesed, kelle sõprade või pereliikmete hulgas on geisid, lesbisid, biseksuaale või transinimesi
- inimesed, kes teistest erinevad või ei vasta soostereotüüpidele
- kõik ülejäänud

Homofobia võib mõjutada kõiki noori:

- kõik inimesed võivad sattuda homovaenuliku käitumise ohvriks
- homofobne keskkond võib panna noori inimesi käituma rõhutatult „mehelikult“ või „naiselikult“, et tõestada oma heteroseksuaalsust. See aga piirab nende eneseväljendust ja eneseksolemist
- homofobne keskkond võib panna paljusid noori inimesi käituma agressiivselt ja vihaselt inimeste suhtes, kellest arvatakse, et nad on geid, lesbid, biseksuaalid või trans-inimesed
- homofobia tõttu võib noorel inimesel olla keeruline omada samast soost sõpru, kui teda kahtlustatakse homo- või biseksuaalses orientatsioonis
- homofobia tõttu võib heteroseksuaalsetel noortel olla keerukas luua sõprussuhteid lesbide, geide või biseksuaalidega, sest võidakse karta, et ka neid hakatakse homo- või biseksuaalsuses süüdistama
- **homofobia mõjutab noorte väärtuseid ja hoiakuid, mille tõttu võib neil olla keerukas väärtustada inimeste mitmekesisust, millega nad oma elu jooksul kokku puutuvad.**

Allikas:

LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools*. 2009

Noorte reaktsioone homovaenulikule käitumisele või keskkonnale

... üks nad koolis kõik aimasid, seepärast peale kümnendat klassi ma ei viitsinud absoluutselt koolis käia, sest kõigile jäi jalgu see, et mulle vist meeldivad naised. (Grete)

Mina ei tahtnud kapist välja tulla, mind tõmmati kapist välja! (Roland)

Mingi imelikud kommentaarid käisid.. a selles mõttes oli viisakas, et kõik käitusid nagu veidralt, aga näkku midagi ei öeldud onju, seljataga ka otseselt ei kuulnud, et midagi räägiti, aga kuskilt kaarega ikka kuulsid.. siis oligi, et kehalise tundi läksid, siis oli nagu niimoodi, et kui kõik tšikid istusid üksteise otsas oma pakkide ja kottidega, siis mul oli palju ruumi omaette riideid vahetada ja siis osad lausa seisid vetsujärjekorras, et nad saaksid riideid vahetada või kes läks duširuumi riideid vahetama... (Mirjam)

.. psühholoogia tund ja seal sai igasuguseid Freudi teooriaid ja asju võetud ja siis psühholoogia õpetaja lõi pauguga laks raamatu keset lauda laiali ja ütles et homoseksuaalsus - väärastund raisad, kõik, peatükk kinni, võtame edasi.. ja niimodi oligi, niimoodi võeti homoseksuaalsust läbi. (Janne)

Ei pea rääkima mehe ja naise vahelisest armastusest ja kindlasti ei peaks seda kogu aeg rõhutama ... kogu aeg seletati mingit mehe ja naise vahelist armastust, ei öeldud lihtsalt armastust, miks sa pead rõhutama seda mehe ja naise vahelist armastust, see tekitas minus väga suurt trotsi. (Tanja)

Ma tundsin ennast väga üksikuna, keegi ei toetanud mind. Mul ei olnud koolis sõpru. Õpetajad ei kuulnud mind. Mulle tundus, et kõik on mind alt vedanud. Hakkasin ennast lõikuma 14-aastaselt (Martin)

Paljud kutsusid mind „friigiks“ ja viskasid mind asjadega. Nad mõnitasid mind, sest hoidsin tihti omaette. (Kert)

Ma hakkasin teisi lõpuks ise mõnitama ja norima, sest rünnak on parim enesekaitse. Kõik vihkasid pigem selle eest lõpuks. (Maarja)

Ma olin kogu aeg vieline ja eeskujuliku käitumisega, aga kui jamad pihta hakkasid, siis olid kolmed ja mitterahuldav käitumine... (Mirjam)

... ja siis ühe korra sai see geipoiss peksa ka, sest ta musitas pargis oma kutiga. No sellest räägiti küll koolis, õpetajad veel rääkisid – oh, sai peksa, nii äge. (Tanel)

Ma olen kogu aeg teadnud, et mulle meeldivad naised ka ja see ei olnud kunagi minu jaoks probleem. Mu ema teadis sellest ajast peale, kui mulle keegi meeldis ja minu jaoks oli see normaalne. Alles hiljem, kui telekas ja kuskil mujal kirjanduses räägiti, et ikkagi see ei ole normaalne, siis ma mõtlesin, et oot-oot, mis mõttes ma ei ole normaalne. (Kristiina)

Sõnakasutus ja naljad

Kõige keerulisem on tegelda kaudsete homofoobia ilmingutega, sest neid on keerukas ära tunda ning need asuvad tihti sügaval harjumuspärases keelekasutuses ning ühistes naljades. Tihti on väga raske võtta midagi ette nende inimeste käitumisega, kes arvavad, et nende sõnad ja teod on „vaid nali“. Samas võivad nende sõnad ja teod väga negatiivselt mõjutada LGB noori ja teisi inimesi, kes neid pealt kuuleb või näeb.

Sõna „pede“ kasutamine on väga levinud ja tihti tähendab see midagi halba, teistest kehvemat. See võib vahel näida kahjutu, kuid tegelikult võivad noored lesbid, geid ja biseksuaalid sõna „pede“ kuuldes tajuda seda solvanguna ja tunda, et see on suunatud otse nende pihta.

„Pede“ öeldi tihti halvustavalt. Kiusajatel polnud tihti mingit põhjust arvata, et kiusatav oli gei, aga nad kutsusid teda ikka pedeks. (Joonas)

Seda sõna võidakse kasutada ilma pahatahtlikkuseta või arusaamiseta, mida see sõna tähendab, kuid see ei tähenda, et sellel sõnal poleks mingit mõju inimestele, kes seda kuulevad. See sõna võib neid solvata, nad võivad selle sõnaga kaasneva negatiivsuse endasse korjata. Kuigi nooremad õpilased ei pruugi teada, mida see sõna tähendab, õpivad nad siiski ära seose „pede“ ja „halva“ vahel.

Kui satute olukorda, kus sõna „pede“ kasutatakse sõimusõnana, siis tuleb sekkuda, selgitada, et see sõna võib inimestele haiget teha.

- kontrolli, kas laps/noor teab, mis sõna „pede“ tähendab
 - „Mind huvitab, miks sa praegu „pede“ ütlesid? Kas sa tead, mida see sõna tähendab? Kas sa tead, mida homovaenulikkus tähendab“
- selgita hoolega, miks sa noore käest selgitusi palud, kui ta ei teadnud, mida see sõna tähendab või ei tahtnud midagi halvasti öelda
 - „Ma mõistan, et sa ei mõelnud midagi halvasti, kuid on oluline, et sa teaksid, et see kõlab vaenulikult ning võib mõnedele inimestele haiget teha, kes seda kuulevad.“
- veendu, et sa väljendad ennast ühemõtteliselt. Ära kardada homovaenulikkust nimetada.
 - „See, mida sa ütlesid, oli homovaenulik. See väljendab vaenulikkust geide ja lesbide suhtes.“
- näita üheselt, et sa suhtud olukorda tõsiselt
 - „On lubamatu, et sa niimoodi räägid ja ma suhtun sellesse väga tõsiselt.“
- viita ka kooli kui terviku seisukohale sellises küsimuses
 - „Meie koolis suhtuvad kõik töötajad kiusamisse väga tõsiselt.“
- keskendu homovaenuliku käitumise mõjudele
 - „Selliseid sõnu kasutades võid mõnedele inimestele väga haiget teha.“

Allikas:

LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools*. 2009

Mida homovaenuliku käitumisega ette võtta?

Homovaenulikku kiusamist kogenud noored

Kuigi iga olukord on erinev, toome siin ära mõned soovitusel, millest võib abi olla.

- Kinnita, et võtad tema muret tõsiselt ning pead temaga nõu edasiste tegevuste osas
- Ära astu mingeid samme, kui sa pole saanud noorelt inimeselt luba
- Väljenda selgelt, et kiusamine on alati vale, homofobia on alati vale ning et see kõik pole tema süü
- Tunnusta noort selle eest, et ta sinuga rääkima tuli
- Kinnita noorele, et sa toetad teda ning tagad tema konfidentsiaalsuse (viimase osas võib olla vajalik teha erand, kui noorel on suur risk saada vägivalla ohvriks)
- Ära vihja, et noort ehk ei kiusataks, kui ta muudaks midagi oma riietuse või välimuse juures
- Ole valmis kõnelema noore seksuaalse orientatsiooni või sooidentiteedi teemal, kui ta seda soovib teha
- Ära küsi, kas noor on lesbi, gei, biseksuaalne või trans-inimene ning hoidu ise järeltule tegemisest. Sina pead tegelema homofobia ja homofobse kiusamisega, väldi noore inimese ebamugavasse olukorda panemist.
- Mõtle, kas noor vajab lisainfot või -tuge ja kuidas sina saad talle seda pakkuda.

Noored, kes väljenduvad või käituvad homovaenulikult

Noored kasvavad tihti üles keskkonnas, kus neid ümbritsevad negatiivsed hoiakud LGBT inimeste suhtes. Kui nad pole kunagi õppinud, et homofobia on vale ja ei tea selle võimalikke tagajärgi, siis võib hõlpsasti juhtuda, et nad käituvad homovaenulikult.

Sellises olukorras võib olla kasu järgmistest sammudest:

- Tee endale selgeks, mis arvamusel noor on LGBT inimestest.
- Tee endale selgeks, miks ta sellisel arvamusel on – kust see tema arvates tuleb? Kui kaua ta on niimoodi mõelnud? Millega ta seda põhjendab?
- Selgita tema käitumise võimalikke tagajärgi. Too näiteks homovaenulik märkus ja selgita, kuidas see võib mõjutada inimest, kes seda kuuleb. Miks keegi peaks sellist märkust kuulma? Mis annab talle õiguse panna teisi halvasti tundma?
- Väike osa noortest inimestest võib olla kindlalt veendunud, et homovaenulik käitumine on lubatud, põhjendatud ja õige. On väga oluline neile selgeks teha, et igasugune kiusamine on lubamatu, sest see teeb inimestele haiget ja loob ebameeldiva ning ebaturvalise koolikeskkonna. Kinnita, et koolis tegeldakse homovaenuliku käitumisega ja jälgitakse, et selline käitumine lõppeks.
- Homovaenulikud hoiakud võivad olla sügavalt juurdunud ning nende muutmine võib võtta palju aega. Kõige tõhusam on kombineerida eri meetodeid: reageerivale individuaalsele vestlusele peaks lisanduma ennetavad tegevused kogu koolis, mis saadavad välja selge sõnumi, et homofobia on lubamatu ja et LGBT õpilased on oodatud ja kool toetab neid. Selleks tuleb need küsimused viia koolidokumentidesse ja strateegiasse, kasutada võimalusi käsitleda LGBT teemasid (sh sallivust, tolerantsust, inimõigusi) ainetundides ja teha kättesaadavaks materjalid LGBT inimeste kohta kooli raamatukogus ja mujalgi.
- Vanemad ja hooldajad peaksid juba eelnevalt olema teadlikud kooli kodukorrast ja teistest dokumentidest, mis kehtivad koolikiusamise kohta.

Võib juhtuda, et noored ei teata homfoobsest kiusamisest, sest nad pole kindlad, et neid võetakse tõsiselt või nad kardavad, et kiusamisest teadaandmine teeb selle veel hullemaks. Mõnikord on selle põhjuseks arvamus, et midagi ei võeta niikuinii ette. Uuringud mujal riikides on näidanud, et paljud gei- ja lesbiõpilased on kogenud, et midagi pole kiusajaga juhtunud pärast seda, kui nad on õpetajale homfoobsest kiusamisest rääkinud.

Noored võivad karta ka seepärast, et nad ei soovi oma seksuaalsest orientatsioonist paljastada. Noore inimese jaoks tähendab homfoobsest kiusamisest rääkimine tihti sama, nagu räägiks ta õpetajale, et ta on gei või lesbi või et teda peetakse geiks või lesbiks.

Ma ei olnud tol ajal väljas ja kui ma oleksin kellelegi kiusamisest rääkinud, siis ma oleksin pidanud ütleva, et olen gei. Ma ei tahtnud aga seda teha. (Kevin)

Ma ei taha koolis kiusamisest ja oma orientatsioonist rääkida, sest mu vanemad ei tea sellest midagi ja ma ei taha, et nad teada saaks. (Sven)

Allikas:

LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools.* 2009

Kuidas käituda, kui kolleeg on homfoobne?

Milline mõju võib olla õpetaja homovaenulikkusel – noorte kogemused:

Psühholoogia tund ja seal sai igasuguseid Freudi teooriaid ja asju võetud ja siis psühholoogiaõpetaja lõi pauguga laks raamatu keset lauda laiali ja ütles et homoseksuaalsus - väärastund raisad, kõik, peatükk kinni, võtame edasi.. ja niimoodi oligi, niimoodi võeti homoseksuaalsust läbi. (Karin)

See ongi nagu kõige imelikum, et meil nagu keegi ei olnud homfoobne õpetajatest, aga samas seda teemat nagu üldse ei puudutatud ka, lihtsalt ei räägitud sellest, sest ma mitte üheski seksuaalkasvatuse tunnist ka ei mäleta, et oleks kordagi mainitud homoseksuaalsust. (Reeli)

Kogu aeg seletati mingit mehe ja naise vahelist armastust, ei öeldud lihtsalt armastust, miks sa pead rõhutama seda mehe ja naise vahelist armastust, see tekitas minus väga suurt trotsi. (Kai)

Oluline on, et neid teemasid ei vaikitaks maha... ütleme neljandas-viiendas klassis, kui algab selle teemaline hariduse andmine, inimeseõpetus ja kõik. Õelgu vähemalt, et selline asi on olemas. (Leila)

Ja siis hakkab psühholoogia tund, õpetaja räägib, kuidas siis homod tekivad, et kui on väikene poiss, siuke pisikene alles selline kolme nelja aastane onju, ema on tal üksikema, isa on ta maha jätnud onju ja siis on hea naabrionu siuke vanem meesterahvas ja siis ta viib talle koguaeg kommi ja tahab temaga mängida ja kutsub teda külla ja siis noh viib väljasõitudele ilma emata ja nii edasi ja nii tekivad homoseksuaalid... (Joosep)

Mida kolleegina ette võtta?

Tihti on väga keeruline reageerida, kui kolleeg kasutab homovaenulikke sõnu või räägib homfoobseid nalju. See võib olla raskemgi, kui noorte samasugusele käitumisele reagerimine. Kolleegi käitumisele tähelepanu pööramise tagajärjel võib sekkunud inimene tunda ennast haavatavana ja talle võivad saada osaks „poliitilise korrektsuse“ ja ülereageerimise süüdistused.

Lihtsaid lahendusi paraku ei ole, kuid on selge, et kui homfoobsed märkused ja naljad on lubatud õpetajate toas, siis on väga keeruline tegelda noortega, kes sarnaselt käituvad. Homfoobia lubamine mis tahes kohas koolis õhustab kogu sallivuse ja mitmekülgsuse alast tööd koolis.

Mida ette võtta?

- Individuaalne vestlus – kasuks tuleb püüda mõista kolleegi hoiakute tagamaid
- Mõttekaaslaste leidmine ja ühiselt sekkumine
- Pöördumine tööandja poole

Olenemata inimese isiklikest vaadetest tuleb kaasinimestesse suhtuda lugupidavalt ja väarikalt.

Kui tegemist on ebavõrdse kohtlemisega töö saamisel või edutamisel seksuaalse orientatsiooni tõttu, siis selle eest kaitseb võrdse kohtlemise seadus ja tuleb pöörduda soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole.

Allikas: LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools.* 2009

Mis on transfoobia?

Transfoobia on tugev negatiivne tunne, mõnikord ka viha transinimeste suhtes. Selle ohviks võivad langeda transinimesed, aga ka kõik teised, kelle välimus ja käitumine ei ole ootuspäraselt naiselik või mehelik vastavalt nende soole. Kitsad soorollid ja -stereotüübid on sageli transfoobia põhjustega otseselt seotud.

Termin „transinimesed“ kirjeldab kõiki inimesi, kelle puhul tema sugu võib erineda eeldustest ja ootustest, mis meie ühiskonnas soole kehtivad. See võib tähendada paljusid soidentiteete (kuidas sa ise ennast sooliselt määratled) ja soolisi väljendusi (kuidas sa väliselt oma sugu väljendad näiteks riiete või kehakeele abil). Mõnede inimeste jaoks ei sobitu nende soidentiteet, sooline väljendus ja füüsiline keha omavahel.

Transinimeste hulgas on:

- transsoolised inimesed – kellele sündides määratakse mehe või naise sugu, kui kellel on teistsugune soidentiteet ja kes täielikult ja jäädavalt hakkavad elama teises soos
- androgüünsed inimesed – kes ei näe ennast lihtsalt mehe või naisena, vaid leiavad, et nende soidentiteeti on keerulisem kirjeldada
- transvestiidid – inimesed, kes riietuvad vastassugupoolele omastesse riietesse, kuid üldiselt on oma bioloogilise sooga rahul ega soovi seda muuta.

Lisaks võib eraldi välja tuua intersoolised inimesed – kelle välised suguelundid, sisemine reproduktiivsüsteem või kromosoomid ei kuulu selgelt ei mees- ega naissoo alla.

Allikas:

LGBT Youth Scotland. *Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools.* 2009

Mida ütlevad Eesti riiklik õppekava ja ainekavad?

Õppekavad ja ainekavad sisaldavad kirja pandud alusväärtusi, mida tuleb jälgida kogu õppe- ja kasvatusprotsessis ning pädevusi, mida õpilased peavad omandama koolis käies. Samuti on tehtud ettekirjutused õpikeskkonnale. Need dokumendid toonitavad väärtushoiakute ning –hinnangute kujundamist ning õpilaste igakülgselt toetamist, sh ka vaimset, emotsionaalset ja sotsiaalset arengut. Õppekavad ei sisalda otsest seksuaalvähemuste mainimist, kuid samas tuleb arvestada, et väärtushinnangute ning sallivuse arendamisel on mõeldud erinevaid sotsiaalseid gruppe, sh ka vähemusgruppe, mis koolis esinevad. Õppe- ja ainekavades toonitatakse salliva ning tolerantse õhkkonna olulisust ning õpetaja kui mudeli rolli selle kõige tagamisel.

Kavades võiks tähelepanu pöörata kahele aspektile. Ühelt poolt noored, kes kuuluvad seksuaalvähemustesse peavad saama teistega samaväärse hariduse (sh seksuaalhariduse) ning võimalused, kus toetatakse nende vaimset, füüsilist, sotsiaalset ning emotsionaalset arengut. Teiselt poolt tuleb jälgida, et enamustesse kuuluvad noored tajusid neid mitmekesisusi enda ümber ning sellest tulenevat eelist ning võimalust ka enda maailmavaate arendamiseks.

Edasi on välja toodud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi riiklikust õppekavast ja sotsiaalainete ainekavast väljavõtted, mida igapäevases töös peaks analüüsima, kas sealhulgas on tagatud seksuaalvähemuste teema kajastatus ning seejuures arvestatud, et klassis ning koolis on LGB noori.

Põhikooli riiklik õppekava

§ 2. Põhihariduse alusväärtused

(1) Põhihariduses toetatakse võrdsel määral õpilase **vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut**. Põhikool loob tingimused õpilaste erisuguste võimete tasakaalustatud arenguks ja eneseteostuseks ning teaduspõhise maailmapildi kujunemiseks.

(2) Põhikool kujundab **väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks**.

(3) Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad „Eesti Vabariigi põhiseaduses”, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse **üldinimlikke väärtusi** (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja **ühiskondlikke väärtusi** (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).

§ 4. Pädevused

(3) Üldpädevused on:

1) **väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ning tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, loodusega, oma ja teiste maade ning rahvaste kultuuripärandiga ja nüüdisaegse kultuuri sündmustega, väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt;

2) **sotsiaalne pädevus** – suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning erinevate keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; **aktsepteerida inimeste erinevusi** ning arvestada neid suhtlemisel;

3) **enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi;

järgida terveid eluviise; lahendada iseendaga, oma vaimse ja füüsilise terviseiga seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme;

§ 5. Õppimise käsitlus

(3) Riiklikus õppekavas mõistetakse kasvatust kui õpilase suhete kujundamist teda ümbritseva maailmaga. Edukas väärtuskasvatus eeldab kogu koolipere, õpilase ja perekonna vastastikust usaldust ning koostööd. Hoiakute kujundamise **võtmeisik on õpetaja, kelle ülesanne on pakkuda isiklikku eeskujut, toetada õpilaste loomupärast soovi enda identiteedis selgusele jõuda** ning pakkuda sobiva arengukeskkonna kaudu tuge erinevates rühmades ja kogukondades ning kogu ühiskonnas aktsepteeritavate käitumisharjumuste väljaarenemiseks.

§ 6. Õppekeskkond

(3) Sotsiaalse ja vaimse keskkonna kujundamisel:

3) koheldakse kõiki õpilasi eelarvamusteta, õiglaselt ja võrdõiguslikult, austades nende eneseväärikust ning isikupära;

5) märgatakse ja tunnustatakse **kõigi õpilaste** pingutusi ja õpiedu; hoidutakse õpilaste sildistamisest ja nende eneseusu vähendamisest;

6) **välditakse õpilastevahelist vägivalda ja kiusamist;**

11) korraldatakse **koolielu inimõigusi ja demokraatiat austava ühiskonna mudelina**, mida iseloomustavad kooliperes jagatud ja püsivad alusväärtused ning heade ideede ja positiivsete uuenduste toetamine;

§ 7. I kooliastmes taotletavad pädevused

Esimese kooliastme lõpus õpilane:

1) peab lugu oma perekonnast, klassist ja koolist; on viisakas, täidab lubadusi; **teab, et kedagi ei tohi naeruvääristada, kiusata ega narrida**; oskab kaaslast kuulata, teda tunnustada;

15) teab, kelle poole erinevate probleemidega pöörduda, ning on valmis seda tegema.

§ 9. II kooliastmes taotletavad pädevused

Teise kooliastme lõpus õpilane:

3) väärtustab oma rahvust ja kultuuri teiste rahvuste ning kultuuride seas, **suhtub inimestesse eelarvamusteta, tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi** ning mõistab kompromisside vajalikkust.

Gümnaasiumi riiklik õppekava

§ 2. Gümnaasiumihariduse alusväärtused

(1) Gümnaasiumihariduses toetatakse võrdsel määral õpilase **vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut** ning tema individuaalsetest eripäradest ja isiklikest huvidest tulenevate haridusvajaduste rahuldamist. Gümnaasium loob **igale õpilasele** võimalused tema võimete maksimaalseks arenguks õpilase eelistusi arvestades, loovaks eneseteostuseks, teaduspõhise maailmapildi kinnistumiseks ning emotsionaalse, sotsiaalse ja kõlbelise küpsuse saavutamiseks.

(3) Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad „Eesti Vabariigi põhiseaduses”, **ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides** nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse **üldinimlikke väärtusi** (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja **ühiskondlikke väärtusi** (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus,

solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).

§ 4. Pädevused

(3) Üldpädevused on:

- 1) **väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ning tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, loodusega, oma ja teiste maade ning rahvaste kultuuripärandiga ja nüüdisaegse kultuuri sündmustega, väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt;
- 2) **sotsiaalne pädevus** – suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning erinevate keskkondade reegleid; teha erinevates situatsioonides koostööd teiste inimestega; aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;
- 3) **enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; järgida terveid eluviise; leida lahendusi iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvatele ning inimsuhetes tekkivatele probleemidele;

§ 5. Gümnaasiumis taotletavad pädevused

Gümnaasiumi lõpetades õpilane:

- 1) **käitub eetilisel, järgib üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid;**
- 2) vastutab oma valikute, otsustuste ja endale võetud kohustuste eest, **austab teiste inimeste ja iseenda vabadust**, on suveräänne isiksus;

§ 7. Õppekeskkond

(4) Sotsiaalse ja vaimse keskkonna kujundamisel:

- 2) **koheldakse kõiki õpilasi eelarvamusteta, õiglaselt ja võrdõiguslikult, austades nende eneseväärikust ning isikupära;**
- 4) **märgatakse ja tunnustatakse kõigi õpilaste pingutusi ja õpiedu; hoidutakse õpilaste sildistamisest ja nende eneseusu vähendamisest;**
- 5) **ennetatakse õpilastevahelist vägivalda ja kiusamist;**
- 9) luuakse õhkkond, mis rajaneb inimeste usalduslikel suhetel, sõbralikkusel, **tolerantsusel** ja heatahtlikkusel;
- 10) korraldatakse koolielu **inimõigusi ja demokraatiat austava ühiskonna mudelina, mida iseloomustavad kooliperes jagatud ja püsivad alusväärtused ning heade ideede ja positiivsete uuenduste toetamine;**
- 11) korraldatakse koolielu lähtudes **rahvusliku, rassilise ja soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest.**

§ 10. Läbivad teemad

(3) Kohustuslikud läbivad teemad on:

- 7) tervis ja ohutus – taotletakse **õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks** ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning osalema tervist edendava keskkonna kujundamises;
- 8) väärtused ja kõlblus – taotletakse **õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid**, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Ainevaldkond „Sotsiaalsained”

2. Inimeseõpetus

2.2. I kooliaste

2.2.1. Kooliastme õpitulemused

- 1) **väärtustab ennast ja teisi** ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 3) **väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet**;
- 4) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;
- 8) kirjeldab, mis on **lapse õigused ja kohustused**, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) teab, mis on **perekond, kodu**, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;

2.3. II kooliaste

2.3.1. Kooliastme õpitulemused

- 1) kirjeldab **enesehinnangu**, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevasuhtes, **väärtustab inimeste erinevusi** ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpitu olukorras;
- 3) väärtustab **hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet** ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas, **aktsepteerides nende individuaalsust**;

2.4. III kooliaste

2.4.1. Kooliastme õpitulemused

- 1) teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja **väärtustades ennast**;
- 4) teab, millised **arengumuutused toimuvad murdeas**, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) **mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi**;
- 8) kirjeldab stressi ja kriisi olemust **inimsuhtes** ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning **lähedasi suhteid**; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
- 9) kirjeldab **rühma mõju inimese käitumisele** ja demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 10) teab **kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhtes**, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

4. Ühiskonnaõpetus

4.1. Üldalused

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes **üldinimlikest väärtustest**;
- 4) väärtustab **inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid**, nagu seaduslikkus, vabaduse ja

vastutuse seos; arvestab teisi, **väärtustab mitmekesisust**, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;

4.2. II kooliaste

4.2.1. Kooliastme õpitulemused

- 3) mõistab, **kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis**; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 7) **mõistab inimeste iseärasusi**, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; **on salliv erinevuste suhtes** ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 10) teab, et tal on **õigus saada abi**, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

4.3. III kooliaste

4.3.1. Kooliastme õpitulemused

- 1) tunneb **demokraatia toimimise põhimõtteid** ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 3) tunneb ja järgib **inimõigusi**, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; **tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt**;

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus

3.1. Üldalused

3.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) **mõistab, väärtustab ja kaitseb inimõigusi ja põhivabadusi; austab demokraatia põhimõtteid ja demokraatlikke väärtusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid, on seaduskuulekas**;
- 3) **austab enda ja teiste inimväärikust, suhtub eelarvamusteta ja lugupidavalt kõigisse inimestesse ning arvestab nende erivajadusi**;

Inimeseõpetuse kursus „Perekonnaõpetus”

4.2. Õpitulemused ja õppesisu

1. Perekond

Õpitulemused:

- 2) **selgitab kooselu ja perekonna vormide mitmekesisust**, analüüsides nende eeliseid ning puudusi;

2. Püsisuhe

Õpitulemused

- 1) kirjeldab **püsisuhte** loomist ja säilimist mõjutavaid tegureid ning tähtsustab positiivseid tundeid ja negatiivsete tunnetega toimetulekut turvalise püsisuhte alusena;
- 2) mõistab **püsisuhtest** tulenevat vastutust ning kirjeldab toimetulekuviise lähisuhete lõppemise korral;
- 4) **selgitab seksuaalsuhete seotust armastusega ning turvalise ja vastastikku rahuldust pakkuva seksuaalkäitumise põhimõtteid inimsuhetes**;
- 5) kirjeldab, kuidas mõjutavad ühiskond ja kultuur **suhtumist seksuaalsusesse ning seksuaalsuhetesse**.

3. Abielu

Õpitulemused

- 1) analüüsib registreeritud ja vabaabielu võimalikke eeliseid ning puudusi;**
- 2) selgitab **abieluga** seonduvate tavade ja kommete tugevdavat ning toetavat mõju inimsuhetele;
- 3) mõistab lähedase sotsiaalse võrgustiku tähtsust **abielu** toetava süsteemina;
- 4) kirjeldab **abielu** perioode ning abieluga kohanemist ja rahulolu mõjutavaid tegureid;
- 5) selgitab abielusuhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi.**

LGBT teemade käsitus tundides

Kõige tihedamini käsitletakse LGBT teemadest homoseksuaalsust inimeseõpetuse ning perekonnaõpetuse tundides ja varasemalt ka seostatuna HIV/AIDSi käsitlusega. Käsitus peaks aga olema tasakaalustatum ning mitte ühe aine ning veelgi kitsamalt ühe teema lõikes.

Mõned konkreetsemad mõtted seoses LGBT teemade ja erinevate ainetega

Inimeseõpetus

Tervisekasvatuses on oluline osa turvalisel seksuaalkäitumisel. Ometi turvalist seksuaalkäitumist õpetatakse jätkuvalt vaid heteroseksuaalse suhte varal. LGB noored ootavad laiemat käsitlust ning samuti tuleks laiem käsitus kasuks ka heteroseksuaalse identiteediga noortele, sest teismeliste seas on siiski levinud katsetamine ning olenemata suhetest peaks olema seksuaalvahekord kaitstud.

Kui homoseksuaalsuse teema jääb vaid inimeseõpetuse valdkonda, siis võib LGB noortele jääda arusaam, et tegu ongi vaid tervise ning võib olla isegi mingisuguse patoloogia küsimusega. Suhteid käsitledes tuleb silmas pidada, et kirjeldades suhteetappe, on need omased ka samast soost partneritega suhtele. Seega käsitluses tuleb jälgida sõnavara – rääkida saab eesti keeles armastusest, kahe inimese vahelisest suhtest vm toonitamata mehe-naise vahelist suhet. Homoseksuaalsuse sissetoomine ainult turvaseksi küsimustes võib anda hoopis alust homofobsele kiusamisele ning teeb keerulisemaks positiivse identiteedi kujunemise LGBT noortel.

Perekonnaõpetus

Perekonnaõpetuse tund on hea koht, kus vaadelda erinevaid peremudeleid ning käsitleda ka perekondi, kus vanemateks on kaks isa või kaks ema. Õpilastele peaks avama perekonna juures olulised aspektid nagu koduse majapidamise korraldamise, majandusliku heaolu planeerimise, pereplaneerimise. Kõik õpilased vajavad tulevase suhte ning perekonna loomisel tuge. Laialdasem käsitus aitab kaasa ka jäikade stereotüüpsete käitumismallide ümbervaatumisele heteroseksuaalsete suhete juures. Positiivne käsitus annab võimaluse noortele saada lahti stereotüüpidest, mis kammitsevad vanemaid põlvkondi, nt: lesbid ja geid on perekonna ja laste vastased, geid ei suuda suhteid hoida, lesbid ja geid on enesekesksed ning ei suuda laste eest hoolitseda.

Üks võimalik aruteluküsimus õpilastega:

Samasooliste paaride käest küsitakse tihti: „Kes teist see mees/naine on?“

See sage küsimus omab otseselt seost võimuküsimusega paarisuhtes. Arutelu sobib väga hästi sissejuhatuseks, kus arutatakse soorolle suhtes. Peatuda võib nt järgnevatel teemadel: karjääri valik, sissetuleku kindlustamine, laste eest hoolitsemine, eelarvestamine, seksuaalsuhted, kodused majapidamistööd, konfliktide lahendamine.

Sotsiaallained (ajalugu, ühiskond, psühholoogia)

Sotsiaallained on väga loomulik koht LGBT teemade käsitlemiseks. LGBT küsimused võivad sisalduda järgmistes teemades:

- Kuidas homoseksuaalsust on mõistetud erinevates kultuurides/erinevatel ajastutel?
- Olulised LGBT inimesed ajaloos (vt materjali OMA Keskuse kodulehel, www.omakeskus.ee/opetaja)
- Hetkel aktuaalsed LGBT teemad, sh inimõigused, abielu/kooselu, meditsiin, poliitika, kaitseväes teenimine
- LGBT õigused erinevate režiimide ajal (kriminaalkorras karistatavad suhted, vangilaagritesse saatmine)

Samuti saab siduda kuulsate ajalooliste inimeste elulugusid, nt Edward II, Gustav III, kuninganna Kristiina, Eleanor Roosevelt, Harvey Milk.

Inimeste mitmekesisust aitavad näidata ka näited erinevatest riigitegelastest, kes on samuti LGBT:

- Johanna Sigurdardottir – Islandi esimene naispeaminister (2009-2012) ja ühtlasi maailma esimene peaminister, kes avalikult lesbi
- Georgina Beyer – Uus Meremaa poliitik, kes ühtlasi oli maailma esimene avalikult transsooline linnapea ning maailma esimene transsooline parlamendi liige (2005-2007)
- Anna Grodzka – Poola esimene ning hetkel maailmas ainus transsooline parlamendi liige (2011-...)
- Per-Kristian Foss – esimene peaminister, kes avalikult gei (Norra, 2002)

Keele- ja kirjandusetunnid

LGBT teemasid on käsitletud nii biograafiates, proosas kui luules. Õpilastele võib tuua näiteid, kus kirjandusteostes vaid leebelt vihjatakse teemale (erinevatel põhjustel, nt kirjutamise ajal keelatud teema) või siis tänapäevaseid otseseid teemakäsitusi.

Käsitleda saab ka LGBT kirjanike töid ning uurida, kuidas nende seksuaalsus on mõjutanud nende loomingut. Kas homoseksuaalse autori töö võib lugeda koheselt LGBT kirjanduseks, isegi kui see ei oma otsesest LGBT teemakäsitlust?

Mõned LGBT kirjanikud: Byron, Cocteau, Tove Jansson, Proust, Verlaine, Whitman, Wilde.

Esseede, arvamustartiklite teemadeks võib pakkuda küsimusi, mis on seotud inimõiguste, ajalooliste isikute või kirjanduslike tegelastega. Samuti võib proovida anda ülesandeks kirjutada kirju või jutukest, mille mina-tegelaseks on gei või lesbi. Kuigi noortele, kes ei soovi oma seksuaalsust avaldada, võivad need teemad olla rasked, siis jutustused, kus oluline ongi läbi mina-tegelase seda teemat käsitleda, võivad pakkuda hea ja võib olla ainsa võimaluse ausaks eneseväljenduseks. Selliste teemade korral on aga oluline, et õpetaja ei annaks isikulist tagasisidet kogu klassile, vaid piirduks kirjalike tunnustavate kommentaaridega töötl.

Kunst, kunstiajalugu, muusikaajalugu

Paljud kunstnike teosed on seotud seksuaalsuhete, kire ning soovkujutelmadega. Kunstiajaloost leiab homoerootikat selliste kunstnike töödest nagu Gluck, Michelangelo, Caracaggio, Beardsley, Kahlo, Warhol, Hockney. Muusikaajaloost analoogselt Lully, Tšaikovski, Chopini, Raveli, Bernsteini loomingust.

Noortel võib endil lasta end väljendada läbi maalide või fotograafia, kas siis realistlikult või hoopis abstraktselt. Samuti võib lasta koostada erinevaid kunstiprojekte või plakateid, mis oleks suunatud kiusamise või homofobia vastu.

Matemaatika, füüsika, keemia

Kuigi need ained tunduvad seksuaalsusest kauged olema, siis on ka neist võimalusi, kuidas seoseid luua. Saab käsitleda teadlaste elulugusid nagu nt Francis Bacon, Florence Nightingale, Margaret Mead, Alan Turing. Teiseks võimaluseks on ülesannete koostamisel tuletada õpilastele meelde, et ka need ei pea olema alati heteroseksuaalsete tegelastega. Miks mitte koostada ülesandeid nagu nt „Mari ja Epp läksid poodi, et osta põrandavaipa...“, „Aita koostada Jürile ja Juhanile nädala eelarve...“.

Kehaline kasvatus

Kehalises kasvatuses on suur oht homofobseks sõnakasutuseks. Seda kasutavad eriti poiste grupid, et solidaarsust, agressiooni välja näidata ning ühtlasi ka ühist moraali tõsta. Tüdrukud võivad samuti saada neis tundides lesbisildi külge, kui näitavad välja võistluslikkust või pühendumust spordile. Õpetajad peavad olema tähelepanelikud ning lõpetama igasugused seksistlikud või homofobsed väljaütlemised, kiusamised.

Raamatukogu tähtsus

Raamatukogu on õpilase jaoks väga hea koht, kust infot saada, eriti koolides, kus LGBT teemasid tundides ei käsitleta. Kuigi osad raamatukoguhoidjad võivad kokku puutuda kooli juhtkonna poolt peale pandud piirangutega, siis on neil siiski teatud vabadus raamatukogu materjalide valimisel ning tasuta infomaterjalide tellimisel. Raamatukogus tuleks tähelepanu pöörata info ligipääsetavusele ning ühtlasi privaatsusele. Õpilased ei pruugi tulla teema kohta infot küsima, sest kardavad reaktsioone, seda enam peavad materjalid olema lihtsalt leitavad.

Mõned aspektid, mida raamatukogus jälgida:

- Kasuks tulevad privaatsed lugemisnurgad
- LGBT kirjandus peaks olema leitav nii tähestikulises järjestuses kui ka temaatilises eristuses
- Pakutav valik peaks olema mitmekülgne, et vältida stereotüüpset käsitlust
- Temaatilisi raamatuid peaks olema võimalik laenutada nii, et neist ei jääks maha nimega seostatav jälg
- Hoia kättesaadavad erinevate teemade infovoldikud, et infot uurides ei peaks näitama välja huvi konkreetsetelt LGBT teema vastu
- Asenda koheselt kahjustatud või varastatud materjalid.

Lipkin, A. *Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools*. Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

Mida õpetaja teha saab? Kontrollnimekiri

1. Vii ennast seksuaalvähemuste ja homfoobia tähenduse ning mõjuga kurssi

Lihtne	Ettevõtlik	Julge
Loe raamatuid, ajakirju ja muid väljaandeid, et ennast teemaga kurssi viia.	Vaata kinos gei- ja lesbifilme või osale vastavatel üritustel/loengutel. Kohtu geiorganisatsiooniga. Vestle avalikult väljas geide ja lesbidega.	Algata heteroseksuaalsete inimeste, sh oma pere ja sõpradega, vestluseid homoseksuaalsuse ja homfoobia teemal.

2. Taga, et sinu klassis on kõigil turvaline.

Lihtne	Ettevõtlik	Julge
Ära eelda, et kõik inimesed on heteroseksuaalsed. Kasuta neutraalset keelt, mis kaudselt jätab võimaluse ka geidele ja lesbidele (nt „lapsevanem“, mitte „ema“ või „isa“; „abikaasa/elukaaslane“, mitte „naine“, „mees“).	Sekku, kui märkad homfoobset keelekasutust ja hüüdnimede kasutamist. Kasuta gei-/lesbisõbralikke plakateid, pilte või märke. Kui sa oled heteroseksuaalne, siis ära kinnita rõhutatult kõigile, et sa seda oled. Küsi teistelt, mida nad arvaksid, kui sa ütleks neile, et oled gei või lesbi.	Väljenda selgelt oma valmisolekut toetada gei- ja lesbiõpilasi. Kasuta sõnu, mis selgelt jätavad võimaluse geidele-lesbidele (nt „kaks ema“, „samast soost elukaaslane“). Kutsu geisid/lesbisid klassi õpilastega rääkima. Kasuta oma ainetunnis võimalusi viidata geidele, lesbidele, sallivusele, inimõigustele. Kui sa ise oled gei, lesbi või biseksuaal, siis ütle seda oma õpilastele.

3. Aita kaasa sellele, et koolis oleks turvaline ja kõigiga arvestav keskkond.

Lihtne	Ettevõtlik	Julge
Ole eeskujuks erinevate vähemuste aktsepteerimisel.	Sekku hüüdnimede kasutamisse ja kiusamisse. Tööta selle nimel, et võetaks kasutusele dokumendid, millega kaitstaks gei- ja lesbiõpilasi kiusamise, vägivalla ja diskrimineerimise eest. Kui koolis räägitakse sallivusest, siis veendu, et ka geid, lesbid ja biseksuaalid oleksid kaasatud/nimetatud. Väljenda vajadust töötajate koolituse järele, mis aitaks paremini mõista seksuaalvähemuste teemat.	Kutsu geisid, lesbisid, biseksuaale ja transinimesi kooli õpilastega rääkima. Algata seksuaalvähemustega seotud teadlikkuse tõstmise päev. Võta ühendust LGBT organisatsioonidega, et paremini mõista gei- ja lesbiõpilaste hariduslikke ja tervisega seotud vajadusi. Julgusta oma kolleege ainetunnis kasutama võimalusi viidata geidele, lesbidele, sallivusele, inimõigustele. Kui sa oled gei, lesbi või biseksuaal, siis ütle seda koolis.

Allikas: Lipkin, A. *Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools*. Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

Kuidas mujal riikides kaasavat ja hoolivat koolikeskonda luuakse?

1. Strateegiate väljatöötamine

LGB teemad ja homovaenulik kiusamine tuleb konkreetselt ja selgelt kooli kodukorras välja tuua, sest uuringud on näidanud, et see vähendab koolis homovaenulikku koolikiusamist. Samuti tuleb kaaluda, kas on vajalik luua spetsiaalne juhis koolikiusamise ennetamiseks ja kiusamijuhtumitega tegelemiseks.

1) analüüs – olemasolevate dokumentide (kodukord, arengukava, koolitusplaan õpetajatele jm koolis toimuvat reguleerivad dokumendid) analüüs koolikiusamise vaatenurgast (kas homovaenulik koolikiusamine on eraldi välja toodud).

2) dokumentide täiendamine

- homovaenulik käitumine tuleb välja tuua koos näidete ja sobimatu keelekasutusega
- homovaenulik koolikiusamine tuleb selgelt välja tuua kui sobimatu käitumisviis
- tuleb anda homovaenuliku kiusamise definitsioon:

Homovaenulik kiusamine tähendab olukorda, kus inimest tema tegeliku või arvatava seksuaalse orientatsiooni tõttu tõrjutakse, ähvardatakse, solvatakse, alandatakse või rünnatakse. See ei pea alati olema otsene rünnak – ka homovaenulik keelekasutus ja naljad võivad luua homovaenuliku õhustiku, mille mõju tulemusena võib inimene tunda, et teda tõrjutakse, ähvardatakse, solvatakse või alandatakse.

3) teatamissüsteemi väljatöötamine

- kõik koolikiusamise, sh homovaenuliku koolikiusamise juhtumid tuleb jäädvustada, et kool saaks hinnata oma tegevust koolikiusamisega tegelemisel ning vajadusel muuta ja täiendada kehtivaid tegevuskavasid ja käitumisviise

Samuti tuleb jälgida, et õppekava ja ainekavasid täidetak, mis puudutab seksuaalsuse ja eri peremudelite tutvustamist.

2. Valmisolek eri olukordadeks

Võib juhtuda, et koolis otsustab mõni õpilane „kapist välja tulla“ või tuleb tema seksuaalne identiteet muul moel ilmsiks. Sellises olukorras võib õpilane vajada kooli tuge.

Tasub mõelda näiteks küsimustele:

- õpilastele pakutava toetuse tase ja tüüp
- mehhanismid õpilastele kiusamise olukorra jaoks (kuidas ja kellele teatada, mida edasi teha)
- tuleks mõelda ka anonüümse teatamise võimaluse loomise peale (kodulehe kaudu)
- infojagamine õpilastele

Konkreetsemalt:

- määrake kindlaks ressursid ja tugi: infovoldikud geiorganisatsioonide kohta, kelle poole noor võiks pöörduda
- määrake kindlaks inimesed, kellest võib õpilasele abi olla: klassijuhataja, sotsiaaltöötaja, psühholoog, sotsiaalpedagoog, mõni kaasõpilane
- pidage nõu noortega – kuidas nad tahaksid, et kool nende „kapist väljatulemise“ korral

käitüks

- nõustage kooli töötajad sobivate käitumisviiside osas. Kui õpilane räägib koolitöötajale, et tal on tekkinud enda seksuaalse identiteediga seoses küsimusi ning ta arwab, et ta võib olla lesbi, gei või bi, siis näidake valmisolekut õpilane ära kuulata, pakkuge talle tuge info näol ning vältige eeldusi, nagu oleks see vaid lühiajaline faas või on õpilane liiga noor, et sellist avastust teha.
- veenduge, et kooli kodukorda tutvustatakse pidevalt kõikidele töötajatele ja õpilastele, et kiusamist puudutavad punktid oleksid selged ja arusaadavad. Kodukorrale tuleks viidata ka asjakohastes ainetundides, näidates ära, kuidas kooli kodukord toetab õpetatavaid aineid ja nende omandamist.

3. Klassi keskkonna ja õpisisu parandamine

Õpetajatel on vaja tuge LGB õpilaste toetamisel. Suureks abiks on ülekooliline algatus, mille tulemusena võetakse kasutusele nulltolerants halvustavate sõnade kasutamise suhtes kogu koolis.

Tuleb jälgida, et riiklik õppekava ja ainekavade sisu ja nõudmisi täidetakse koolis ja ainetundides. Vajadusel korraldada õpetajatele täiendkoolitusi; kutsuda kooli külalisesinejaid, kes aitaks õppekava täita.

Keelekasutus

- pidage alati meeles, et teie klassis ja kollektiivis võib olla LGB inimesi. Hea on väljendada ennast nii, et keegi ei tunneks ennast kõrvalejäetuna. Näiteks:
 - „see kehtib kõigi kohta sõltumata nende seksuaalsest orientatsioonist“
 - „enamik inimesi tunneb tõmmet vastassoost inimeste vastu, kuid mõned inimesed tunnevad tõmmet nendega samast soost inimeste vastu“
 - kasutage sõnu „lesbi“, „gei“ ja „bi“; vältige sõna „homo“ või „homoseksuaal“
 - kui räägite kellegi kodusest olukorrast, siis pidage meeles, et peremudeleid on väga mitmekesiseid: üksikvanemaga pered, bioloogilise ema-isaga pered, adoptiivvanematega pered, samasooliste vanematega pered, vanavanematega pered. Kõigil lastel ei ole kodus ema-isa ning seda tuleks ka nendega kõneldes meeles pidada. Võib viidata üldistavalt „vanematele“.
- näidake üles lugupidamist erinevate peremudelite vastu
- vältige soopõhiseid üldistusi, näiteks „jalgpall on poiste mäng“, „mehed ei nuta“ või „tüdrukud ei oska matemaatikat“
- vältige sõnade „pruut“, „peigmees“, „*boyfriend*“, „*girlfriend*“ jms kasutamist, sest sellega eeldate midagi inimese kohta. Turvaline on kasutada sõnu „partner“ või „kaaslane“.
- **kõige olulisem on meeles pidada, et te ei eeldaks, et kõik teie õpilased või kolleegid on heteroseksuaalsed.**

Klassi tuleb kutsuda külalisesinejaid, kes aitaks tõsta õpilaste teadlikkust sellest, kuidas keel/sõnad mõjuvad, et vältida halvustamist ja mõnitamist.

4. Personali võimekuse parandamine

Nõupidamised kooli töötajatega on heaks platvormiks, kus arutada LGB õpilaste küsimust ja seda, kuidas kool neid õpilasi toetab ning kuidas kool homovaenuliku halvustamisega hakkama saab.

Enamik töötajatest ootavad ja vajavad professionaalseid koolitusi homovaenuliku koolikiusamisega tegelemiseks ja LGB õpilaste toetamiseks.

Õpetajad vajavad ka tuge ainekavade koostamisel ja elluviimisel, et neis oleks esindatud mitmekesisus ja need seisaksid kõikide inimeste väärkuse eest. Inimese- ja perekonnaõpetus, ühiskonnaõpetus, aga ka kirjandus ja ajalugu peaksid endas väljendama inimeste ja ühiskonna mitmekesisust.

Töötajaid, kes teema vastu huvi tunnevad, tuleb julgustada sellega põhjalikumalt tegelema.

5. Strateegiate elluviimine

Kutsuge kokku väike **tiim koolitöötajatest**, kes soovivad homovaenuliku koolikiusamisega lähemalt tegelda. Tiimi ülesandeks võiks olla töötada välja tegevuskava, millega tagada seksuaalse orientatsiooni ja LGB õpilaste kaasamine kõikidesse kooli strateegiatesse ja tegevustesse.

Info LGB noorte ja teemade kohta peab olema kättesaadav raamatukogus, koolipsühholoogi (sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoogi) juures:

- infovoldikud
- spetsiaalne kirjandus LGB teemade kohta
- plakatid
- ilukirjandus

Koolis peavad olema **juhised**, kuidas õpilased saavad koolikiusamisest (halvustavate sõnade kasutamine, ahistamine, mõnitamine, ähvardamine, füüsiline vägivald) **teada anda**.

LGB teemadega tegelemiseks on soovitatav kaasata **lapsevanemaid ja õpilaskogusid**.

- lapsevanematele tuleks korraldada koolikiusamise teemaline seminar (koolitus, vestlusring), mille raames käsitleda konkreetselt ja selgelt ka homovaenulikku kiusamist.

Koostöös õpilatega võiks korraldada:

- koolikiusamise vastane nädal/päev, kus käsitletak ka homovaenulikku kiusamist

Kooli töötajad saavad igapäevaselt teha järgmist:

1) Tunnustage

- olla teadlik, et teie koolis on LGB noori
- pidada meeles, et tõenäoliselt on teie klassis LGB noori
- mainida LGB noori ja teemasid, kus see on asjakohane

2) Toetage

- parim, mida te saate teha, on keelata igasugune homovaenulik kiusamine mis tahes olukorras. Kohelge homovaenulikku kiusamist, nagu te kohtleksite mis tahes teist kiusamist.
- kontrollige, kas kooli kodukord sisaldab selget viidet homovaenuliku kiusamise vältimiseks. Vajadusel kaaluge eraldi koolikiusamise ennetamiseks mõeldud strateegia ja tegevuskava väljatöötamist; see peaks sisaldama ka selget viidet LGB teemadele.
- tehke ettepanek, et teie koolis hakataks jäädvustama kiusamisjuhtumeid, sealhulgas

homovaenulikku kiusamist. Mõelge järele, milline süsteem aitaks noortel kõige lihtsamalt ja valutumalt kiusamisest teada anda.

- julgustage kooli jagama teavet LGB teemade ja teenuste kohta (voldikud, raamatud, info geiorganisatsioonide kohta Eestis)
- julgustage õpilasi vajadusel abi otsima. Andke selgelt märku, et olete õpilaste jaoks olemas, kui neil on vaja teiega rääkida.

3) Olge positiivne

- olge eeskujuks. Näidake, et te austate lesbisid, geisid ja bisid, kui see teema teie tunnis või mõne vestluses kerkib
- kasutage uudislugusid või sündmuseid, mille abil anda edasi väarikaid sõnumeid lesbide, geide ja bide kohta (näiteks kui on käimas mõni sallivust suurenemise poole püüdlev kampaania)
- püüdke vältida stereotüüpide kordamist ja julgustage kriitilist mõtlemist ning arutelusid erinevuste, mitmekesisuse ja eelarvamust teemal.

4) Olge julge!

- vaadake endale otsa – kas te eeldate, et kõik noored, keda te õpetate, ja ka teie kolleegid, on heteroseksuaalsed?
- sekkuge, kui teie ümber olevad inimesed kasutavad sõnu nagu „gei“ või „lesbi“ halvustavalt. Samuti sekkuge, kui kasutatakse sõna „pede“ – vajadusel selgitage, mida see sõna tähendab, ning tehke selgeks, et see sõna võib alati kellelegi haiget teha.
- kutsuge üles oma kolleege tegelema homovaenuliku kiusamisega. Tõstatage teema näiteks õppenõukogus.
- paluge, et kool tagaks töötajatele vajalikud koolitused seksuaalse orientatsiooni, võrdse kohtlemise, diskrimineerimise ja sallivuse teemal.

Allikad: GLEN, IGLYO

Mida ütlevad Eesti seadused?

Eestis on vastu võetud mitmeid seaduseid, mille eesmärk on tagada, et kõiki inimesi koheldakse võrdselt. Ebavõrdne kohtlemine seksuaalse orientatsiooni tõttu on keelatud mitmete seadustega.

Allpool on toodud kokkuvõtte seadusesätetest, mis kaitsevad homoseksuaalseid inimesi Eestis.

Põhiseadus

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi **diskrimineerida** rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise **vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav.** Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

§ 13. Igäühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele.

Võrdse kohtlemise seadus

§ 1. Seaduse eesmärk ja reguleerimisala

(1) Seaduse eesmärk on tagada isikute **kaitse diskrimineerimise eest** rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või **seksuaalse sättumuse** alusel.

§ 2. Seaduse kohaldamisala

(2) Isikute diskrimineerimine nende usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või **seksuaalse sättumuse tõttu on keelatud:**

- 1) **töö** saamise, füüsilisest isikust ettevõtjaks saamise ja kutsealale pääsemise tingimuste kehtestamisel, sealhulgas värbamis- ja valikukriteeriumide kehtestamisel, samuti edutamisel;
- 2) **töö- või teenuste osutamise lepingu sõlmimisel** või ametisse nimetamisel või valimisel, töötingimuste kehtestamisel, korralduste andmisel, töötasustamisel, töö- või teenuste osutamise lepingu lõpetamisel või ülesütlemisel, ametist vabastamisel;
- 3) **kutseõppes**, karjäärinõustamisel, ümber- või täiendusõppe võimaldamisel, praktiliste töökogemuste omandamisel;
- 4) **töötajate või tööandjate ühingusse**, sealhulgas kutseühendusse kuulumisel ning nende organisatsioonide poolt soodustuste andmisel.

Töölepingu seadus

§ 3. Võrdse kohtlemise põhimõte

Tööandja peab tagama töötajate **kaitse diskrimineerimise eest**, järgima võrdse kohtlemise põhimõtet ning edendama võrdõiguslikkust vastavalt võrdse kohtlemise seadusele ja soolise võrdõiguslikkuse seadusele.

Isikuandmete kaitse seadus

§ 4. Isikuandmed

(2) Delikaatsed isikuandmed on:

6) andmed seksuaalelu kohta

Karistusseadustik

Poliitiliste ja kodanikuõiguste vastased süüteod

Süüteod võrdõiguslikkuse vastu

§ 151. Vaenu õhutamise

(1) Tegevuse eest, millega avalikult on **kutsutud üles vihkamisele, vägivaldale või diskrimineerimisele** seoses rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, **seksuaalse sättumuse**, poliitiliste veendumuste või varalise või sotsiaalse seisundiga, **kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale**, – karistatakse rahatrahviga kuni kolmsada trahviühikut või arestiga.

(2) Sama teo eest, kui

1) sellega on põhjustatud inimese surm või tekitatud tervisekahjustus või muu raske tagajärg või

2) see on toime pandud isiku poolt, keda on varem karistatud sellise teo eest või

3) see on toime pandud kuritegeliku ühenduse poolt, –

karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 152. Võrdõiguslikkuse rikkumine

(1) Inimese **õiguste ebaseadusliku piiramise või inimesele ebaseaduslike eeliste andmise** eest tema rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, **seksuaalse sättumuse**, poliitiliste veendumuste, varalise või sotsiaalse seisundi alusel – karistatakse rahatrahviga kuni kolmsada trahviühikut või arestiga.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

1) vähemalt teist korda või

2) kui sellega on tekitatud oluline kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele või avalikele huvidele, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Avaliku koosoleku seadus

1. peatükk

§ 3. Keelatud avalik koosolek

3) **õhutab vihkamist, vägivalda või diskrimineerimist** rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, **seksuaalse sättumuse**, poliitiliste veendumuste või varalise või sotsiaalse seisundi tõttu

Avaliku teenistuse seadus

§ 361. Õigus võrdsele kohtlemisele

(1) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametiasutused peavad **tagama isikute kaitse diskrimineerimise eest** ning järgima võrdse kohtlemise põhimõtet vastavalt võrdse kohtlemise seadusele ja soolise võrdõiguslikkuse seadusele.

(2) **Keelatud on teenistuja või teenistusse soovija diskrimineerimine** soo, rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude, **seksuaalse sättumuse**, keeleoskuse, kaitsevæteenistuse kohustuse, perekonnaseisu, perekondlike kohustuste täitmise, sotsiaalse seisundi, teenistujate huvide esindamise või teenistujate ühingusse kuulumise tõttu. Ükskõik missuguse nimetatud tunnuse tõttu diskrimineerimise korral kohaldatakse võrdse kohtlemise seadust või soolise võrdõiguslikkuse seadust.

Lisaks kaitsevad inimesi **Euroopa inimõiguste konventsioon, rahvusvahelise eraõiguse seadus ja Euroopa Liidu kodaniku seadus.**

Euroopa Liidu kodaniku seadus puudutab teiste Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikke, kes tahavad tulla Eestisse elama, ning paneb paika reeglid, mille alusel mõne teise liikmesriigi kodanik saab siia elama asuda.

Rahvusvahelise eraõiguse seadus reguleerib nende kodanike õiguste tunnustamist ja teostamist vastavalt nende päritolumaa õigusele.

Kuna Eesti perekonnaseaduse § 10 lg 1 ütleb, et „Abielu on tühine, kui abielus on samast soost isikud“, siis tekivad probleemid Eestisse elama asuvaltel samasoolistel paaridel, kes on oma kooselu päritolumaal registreerinud. Nende registreeritud kooselu või abielu Eestis ei tunnustata ning neile ei laiene samad õigused nagu teistele abielupaaridele.

Kuhu Eestis abi saamiseks pöörduda?

Eesti LGBT Ühing

- Eesti LGBT (lesbi, gei, bi, trans) inimeste huvide esindajana tõstab ühiskonna teadlikkust LGBT teemadel läbi teavitustöö, hariduse ja eestkostetegevuse ning suurendab LGBT inimeste eneseteadlikkust ja ühiskondlikku aktiivsust, pakkudes tugiteenuseid ja arenguvõimalusi.
- Koordineerib seksuaalvähemuste info- ja tegevuskeskuse OMA Keskus (Kaarli pst 5-1, Tallinn) tööd
- www.lgbt.ee

Seksuaalvähemuste infokeskus – OMA Keskus

- LGBT (lesbi, gei, bi, trans) inimestele ja kõigile teistele, kes vajavad infot seksuaalvähemuste kohta Eestis.
- Keskuses on Eesti põhjalikem raamatukogu LGBT teemade kohta.
- www.omakeskus.ee

Seksuaalvähemuste Kaitse Ühing

- tegeleb LGBT kogukonna õiguste eest seismisega ja nende kaitsmisega (ka kohtus)
- teeb lobitööd valitsusasutustes ja kohtub ministereiumitöötajatega, et neid informeerida LGBT kogukonna probleemidest ja vajakajäämistest
- www.seky.ee

Geikristlaste Kogu

- homoseksuaalseid kristlasi liitev kiriklikult ja poliitiliselt sõltumatu mittetulunduslik ühendus
- seksuaalvähemustele võrdse kohtlemise taotlemine ja võrdsete võimaluste tagamine ühiskonnas ning usulistest ühendustest
- <http://gei.kristlased.ee>

MTÜ Gendy

- toetab alternatiivse sooidentiteediga Eesti inimesi ja nende lähedasi
- <http://gendyestonia.wix.com/gendy>

Eesti Inimõiguste Keskus

- edendab inimõiguste kaitset Eestis ja mujal
- pakub ka võrdse kohtlemise alast tasuta nõustamist
- <http://humanrights.ee>

Võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse volinik

- sõltumatu ja erapooletu asjatundja, kes jälgib soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja võrdse kohtlemise seaduse nõuete täitmist.
- <http://www.svv.ee>

Eesti Seksuaaltervise Liit

- pühendunud kõikide inimeste, sealhulgas haavatavate gruppide, seksuaal- ja reproduktiivtervise ning seksuaalõiguste edendamisele, reproduktiiv- ja seksuaaltervisealase informatsiooni ja kvaliteetsete teenuste kättesaadavusse tagamisele Eestis.

- korraldavad seksuaaltervise- ja käitumise teemalisi koolitusi
- www.estl.ee

Eesti HIV-positiivsete Võrgustik

- toetab HIV-positiivseid inimesi Eestis, jagab infot ja nõustab
- www.ehpv.ee

Lasteombudsman Indrek Teder

- laste õiguste kaitse ja edendamine
- <http://lasteombudsman.ee>

Lastekaitse Liit

- aitab kaasa lapse õiguste tagamisele ja lapsesõbraliku ühiskonna kujundamisele
- <http://www.lastekaitseliit.ee>

Allikad

Kapiuksed valla. Arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest. MTÜ Eesti Gei Noored, 2010

Kon, I. *Kuuvalgus koidikul. Omasooarmastuse palged ja maskid.* Kirjastus Ilo, 2004

Lipkin, A. *Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools.* Rowman & Littlefield Publishers, 2004.

Raudsepp, A., Kotter, L. *Homoseksuaalsus. Juhend õpetajatele ja noortenõustajatele.* Tallinn, 2002.

Toolkit for Teachers. Dealing with Homophobia and Homophobic Bullying in Scottish Schools. LGBT Youth Scotland, 2009

More Than a Phase. A resource guide for the inclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender learners. Pobal – Supporting Communities (Iirimaa)

Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon [<http://www.sm.ee/index.php?id=771>]

Rahvusvaheline Pereplaneerimise Föderatsioon, <http://www.ippf.org>

Gay and Lesbian Equality Network (GLEN, Iirimaa), <http://www.glen.ie>

International lesbian, gay, bisexual, transgender, queer youth & student organisation (IGLYO), <http://www.iglyo.com>

OMA Keskuse kodulehele on koondatud materjalid ja soovitused, millest õpetajal või teistel koolitöötajatel võib abi olla: www.omakeskus.ee/opetaja

Koolitajate kontaktid

Helen Talalaev

helen@lgbt.ee

5649 9330

Maret Ney

maret@lgbt.ee

5645 7789

Eesti LGBT Ühing

www.lgbt.ee

Seksuaalvähemuste infokeskus – OMA Keskus

www.omakeskus.ee

Koolituse rahastaja – Avatud Eesti Fond

www.oef.org.ee

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation